

THS
Programmet i mänskliga rättigheter
Kandidatuppsats
HT, 2017

Människovärde och medborgarskap

En studie över sambandet mellan ett upplevt människovärde och medborgarskap

Porträtterat genom papperslösa

Jonna Mannberg

Handledare: Kjell-Åke Nordqvist
Teologiska Högskolan Stockholm

Tack!

För all den adekvata hjälp, som inte endast utvecklat uppsatsen positivt utan dessutom pressat mig att utvecklas, tackar jag min handledare Kjell-Åke Nordqvist. Utan all din assistans hade jag envist stannat vid en grundtanke som inte hade kunnat göra uppsatsen till vad den nu har blivit. För mentalt och moraliskt stöd tackar jag min mamma, Susanne Mannberg. Om inte du fick mig att pausa emellanåt hade jag nog aldrig klarat mig psykiskt. För alla timmar av slit tackar jag mig själv, och alla som stått ut med mig under denna period.

Abstract

This study intends to concretize the concept of "human dignity", as well as see to its role in politics, and what consequences it has on juridical implementation. The discussion deals with the importance of citizenship in Sweden. The purpose of the study is to focus on undocumented immigrants, their conditions and what implications a lack of citizenship has on the group in question – ergo which connection actually exists between human dignity and citizenship. Using the research questions it is discussed whether the concept of "human dignity" is able to concretize, as well as if it possible to determine an ethical duty towards undocumented immigrants based on the principle of human dignity.

The essay is based on a social constructivist theory which, alongside a critical discourse analysis in accordance with Faircloughs three-dimensional model, aims to theorise a well-discussed and established concept as well as power relations in society, and how a condition as an undocumented immigrant creates a new form of powerlessness. The method problematises the importance of citizenship for the experience of having human dignity.

With this as the basis of the essay the result mainly shows the meaning of the concept of "human dignity" from ethical, political and legal perspectives, as well as the relation between the concept and citizenship. Thereafter the essay examines citizenship, partially from a general perspective but with its main focus on Sweden. Undocumented immigration serves as a counterpart to citizenship, which is concretised through an evaluation of the conditions of undocumented immigrants in Sweden at present. The analysis that follows aims to show that human rights are not the only fundamental thing for experiencing an intrinsic value, hence the discussion must go further, by showing that human dignity can serve as an adequate starting point to ensure a fundamental protection of individuals. This due to the fact that the meaning of the concept goes further than claiming rights, and thereby shedding light to an additional nuance of the meaning of being human.

The conclusions that follow shows the problematics that the essay raises, but moreover the possible areas for change or improvement that comes with the increased resonance of the concept, as well as its established importance.

Engelsk titel

Human dignity and citizenship – A study of the link between experienced human dignity and citizenship – as portrayed through undocumented immigrants

Nyckelord

Människovärde, medborgarskap, papperslös, irreguljär migration

Förkortningar

EU – Europeiska Unionen

FN – Förenta Nationerna

PTSD – Posttraumatiskt Stressyndrom

REVA – Rättssäkerhet och effektivt verkställighetsarbete

SMER – Statens Medicinsk-Etiska Råd

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1. Människovärde	7
1.2. Papperslösa	9
2. Syfte och frågeställning	11
2.1. Avgränsning och urval	11
2.2. Material	12
3. Teori	14
3.1. Socialkonstruktivism	14
3.2. Normativ teori	16
3.3. Begrepp	16
4. Metod	18
4.1. Kritisk diskursanalys	18
4.2. Kritisk diskursanalys och uppsatsens frågeställningar	19
5. Resultat	22
5.1. Etiskt perspektiv på människovärde	22
5.2. Juridiska och Politiska perspektiv på människovärde	23
5.3. Människovärde i kontrast till medborgarskap	25
5.4. Medborgarskap	28
5.4.1. Medborgarskapets betydelse för delaktighet i samhället	29
5.5. Papperslöshet	31
5.5.1. Papperslösas levnadsförhållanden	32
5.5.2. Papperslöshet och politisk kritik	33
6. Analys	35
6.1. Den metodologiska och teoretiska utgångspunkten	35
6.2. Papperslöshet och maktlöshet	37

6.3. Människovärdets grundläggande roll	38
6.4. Sociala strukturer	39
6.5. Den svenska statens ansvar	40
6.6. Sammanfattning	41
7. Diskussion	43
7.1. Slutsatser kring forskningsfrågorna	43
7.2. Slutsats	45
7.3. Källkritik	45
7.4. Fortsatt forskning	46
Bibliografi	47
Bilagor	49

”Alltså är människovärdet ett ideal. Detta är ej uppnått, så länge det finns människor vilkas mänskliga rättigheter ej respekteras. Många tillerkänns inte sitt människovärde, och i verkligheten har de då inte detta värde. Ändå har alla människovärde, i den meningen att alla har ett människovärde som borde respekteras.”

- Ingmar Hedenius, *Om Människovärde*¹

¹ Statens Medicinsk-Etiska Råd (fortsättningsvis förkortat SMER), *Några Tankar om Människovärdet* i SMER. *Det svårfångade människovärdet – en debattskrift* (Statens Medicinsk-Etiska Råd, Stockholm: 2012) s. 13

1. Inledning

Vad utgör ett människovärdigt liv? Det finns en mängd olika idétraditioner som alla syftar till att konkretisera begreppet människovärde, ett begrepp som kan ses som mångfacetterat och svårtolkat. Denna studies utgångspunkt är att ta reda på vad begreppet innebär, hur det går att förklara etiskt samt hur det tillämpas politiskt och juridiskt. Den problematik som denna studie kommer att utgå ifrån undersöker medborgarskapets roll för tillgång till de kriterier som anses utgöra ett människovärdigt liv, baserat på en grundläggande granskning av begreppet människovärde.

Det finns en uppfattning om att vissa länder på jorden inte lever upp till kraven för att dess befolkning ska kunna leva ett människovärdigt liv. Sverige anses inte vara ett av dessa länder. Trots det finns det människor här vars levnadsförhållanden inte kan anses människovärdiga. En av dessa grupper är irreguljära migranter, även kallade papperslösa. Det är människor som saknar någon form av uppehållstillstånd i Sverige, och därav inte har rätt att bosätta sig här. Genom en granskning av begreppets egentliga innebörd försöker uppsatsen kunna svara på det etiska ansvar som ett land som Sverige, med en väletablerad välfärd och därmed redskapen för att uppfylla individens människovärde, har gentemot de personer som befinner sig inom landets gränser – oavsett medborgarskap. Utifrån tesen om alla människors lika värde, går det att motivera ett återsändande till ett land där detta uppenbarligen kränks? Vilken roll spelar medborgarskapet för ett garanterande av ett människovärdigt liv?

1.1. Människovärde

Begreppet människovärde har diskuterats och analyserats i omfattande utsträckning, och trots att det finns en djup förståelse för begreppets betydelse skiftar stundtals uppfattningen om dess kontenta. Det finns ett flertal etiska, religiösa, juridiska och politiska idétraditioner om begreppet som alla syftar till att ge förståelse för den egentliga innebörden och uttrycket för alla människors lika värde.

I *Det svårfångade människovärdet – en debattskrift* från 2012 försöker Göran Hermerén ge en etisk inblick i vad begreppet människovärde innebär och har därmed framlagt att människovärdet bör betraktas som ett ”normativt axiom” som är bundet till människans existens². Det ska ses som de grundförutsättningar som ska tillskrivas alla, oavsett en individs yttre eller inre kvaliteter. Hade individer graderats utifrån sina karaktärsdrag eller utefter vad de tillför skulle det kunna resultera i förtryck och diskriminering. Människovärde medför

² Hermerén, Göran. *Det svårfångade människovärdet* i SMER, s. 62

alltså något absolut, som trots en otydlig innebörd inte går att frånsä – antingen har du det, eller så har du det inte. Den grundläggande inställningen till begreppet är dock att människovärde ska vara något allmängiltigt, som tilldelas individer just i egenskap av deras existens.³

Men vad är det egentligen som måste tillstå individer för att de ska anses ha ett människovärdigt liv? För att det ska anses uppfyllt hävdar SMER att vissa fundamentala rättigheter måste respekteras, dvs. rätten till liv, frihet, personlig säkerhet och ett värdigt liv.⁴ Denna tes skulle kunna ses utgöra en grund för rättvis behandling. För att hävda en kränkning av individers människovärde är det dock av vikt att uttyda begreppets särart. Den ökade användningen av begreppet kan ha två möjliga konsekvenser; antingen kan det leda till en förstärkning, eller en urholkning, av det. Begreppet kan få en tydligt mångfacetterad betydelse, eller kan till slut tillämpas så pass mycket att det förlorar sin egentliga innebörd - ett begrepp som betyder allt betyder det i slutändan även ingenting. När det saknar en tydlig definition går det att tillämpas som brukaren behagar.⁵ Kommande stycken ska dock försöka befästa en tydlig bild av begreppets betydande innebörd och växande roll, och därmed visa på dess fulla potential och ökade inflytande. Erin Daly hävdar i *Dignity Rights* att det går att se samband mellan hur begreppet implementeras i olika juridiska system och dess ökade resonans i universella anspråk⁶.

Kontentan av människovärde är således att det är något inneboende, som är unikt hos alla individer, som är av samma värde som hos alla andra, och som dessutom skapar förutsättningar för autonomi och möjligheter till självutveckling.⁷ Det är den grundkomponent som alla individer har gemensamt, samtidigt som det är utgångspunkten för oss som just individer. Människovärde kan ur flera olika aspekter anses likna jämlikhet, som i sig utgör grund för likabehandling. Begreppet skiljer sig dock från jämlikhet så vis att det individualiserar alla. Människovärdet är något som alla erhåller individuellt, men som utgör grund för en allmän praxis.⁸ Jämlikhet kan dock ses stärkas utifrån tesen om alla individers grundläggande människovärde, som därav innebär att diskriminering av individer på grund av etnicitet, ålder, kön, funktion, sexuell läggning etc. inskränker på deras människovärde

³ Bischofberger, Erwin & Brattgård, Helge. *Det oinskränkta människovärdet* i SMER, s. 37-39

⁴ SMER. *Inledning* i SMER, s. 10-11

⁵ Daly, Erin. *Dignity Rights – Courts, Constitutions and the Worth of the Human Person* (University of Pennsylvania Press, Philadelphia: 2012/2013). s. 102

⁶ *Ibid.* s. 16

⁷ *Ibid.* s. 27

⁸ *Ibid.* s. 27-34

samtidigt som det fråntar personers individualitet.⁹ Människovärde innebär inte endast en födelserätt, utan dessutom möjligheten att leva ett människovärdigt liv, och utgör därigenom en del av den samhällsliga strukturen som fostras av regeringar¹⁰. Individens människovärde kan därav riskeras i beslutsfattares händer, vilket kommer att behandlas i uppsatsen.

Det finns olika teorier om människovärdets koppling till individer. Vissa ser det som något naturgivet, andra som konsekvensen av en historisk process. Enligt Paolo Carozza är begreppet ”rättighetsskydd” endast ett fastställande av det människovärde som individer alltid haft – men som inte erkänts av stater¹¹. Den allmänna förklaringens roll har, enligt honom, varit att skapa ett skydd i enlighet med detta grundläggande människovärde.

1.2. Papperslösa

Irreguljär migrant, icke-medborgare, utvisningsbara, illegal invandrade, *papperslös*. Kärt barn har många namn. Men hur pass kärt håller vi de medmänniskor som inte innehar ett medborgarskap i det land som de residerar? De som inte tillåts leva ibland oss, men som gör det. De som tyvärr hade oturen att födas på fel plats i fel tid, och som försöker ändra sin villkorade tillvaro. Dessa människor kan komma från krigsdrabbade områden, länder med korrupt regim eller tillhöra en hotad minoritet i ursprungslandet. Människor som anser sig inte kunna leva ett människovärdigt liv i hemlandet, vissa som befarar sina liv vid ett återsändande.

Papperslösa är en heterogen grupp, som möts av olika former av motstånd och komplikationer – men där det går att se gemensamma mönster i levnadsförhållanden och upplevelser. Att leva som papperslös är i sig inte ett brott, men om myndigheter hittar individer ur gruppen är de, på grund av sin utvisningsbarhet, möjliga att sättas i förvar för att därefter deporteras. Gruppen lever därmed under konstant hot att upptäckas, vilket skapar allvarliga konsekvenser i individens vardag.¹²

I Sverige folkbokförs medborgare, registreringen görs med hjälp av deras personnummer. Asylsökande får istället ett samordningsnummer från Migrationsverket. Papperslösa saknar både personnummer och samordningsnummer, och ses därav inte som officiellt närvarande i landet.¹³ Det är med hjälp av personnumret som medborgare och

⁹ Ibid. s. 35

¹⁰ Ibid. s. 44 & 55

¹¹ Ibid. s. 15

¹² Sigvardsdotter, Erika. *Presenting the Absent – An Account of Undocumentedness in Sweden* (Uppsala Universitet: Kulturgeografiska Institutionen, Uppsala: 2012) s. 155

¹³ Ibid. s. 155-161

offentliga myndigheter kommunicerar, personnumret spelar därmed en betydande roll för hur individer kan röra sig i det offentliga Sverige.¹⁴ De helt utan personnummer eller samordningsnummer ses av Erika Sigvardsdotter som en okategoriserad residualkategori.¹⁵

Studien kommer granska om papperslöshet är en produkt av rådande medborgarskapssystem. Hur situationen ser ut för dessa, och deras möjligheter att leva ett människovärdigt liv, kommer dessutom att behandlas. Stora frågan som lyfts genom detta är om papperslösa bör ses som avskalade en politisk påverkan, eller om papperslöshet i sig är ett politiskt agerande med mål att skapa förändringar i samhället?

¹⁴ Ibid. s. 70

¹⁵ Ibid. s. 161

2. Syfte och Frågeställning

Denna uppsats kommer att behandla begreppet ”människovärde” ur såväl ett moralfilosofiskt som ett juridiskt och politiskt perspektiv. Syftet med uppsatsen är därefter att med hjälp av denna nyanserade bild av begreppet kunna diskutera dess förhållande till medborgarskap, och därmed vad en avsaknad av medborgarskap i landet som en är bosatt i innebär för upplevelsen av att inneha ett människovärde. Målet är att studera om papperslösa utgör en kategori av individer som faller utanför det skydd som kommer med ett erkänt och upplevt människovärde.

Det kommer att göras utifrån följande frågeställningar;

- Går det att konkretisera innebörden av begreppet människovärde?
- Vilken roll spelar medborgarskapet för ett garanterande av ett människovärdigt liv?
- Går det att fastställa en etisk skyldighet gentemot papperslösa utifrån människovärdesprincipen?

2.1. Avgränsning och urval

För att kunna producera en studie som känns relevant är forskaren tvungen att göra vissa avgränsningar, det som faller utanför själva undersökningen bör därmed inte behandlas. Denna studies fokus ligger på diskussioner om människovärde, och dess betydelse för individer som inte är medborgare i det land som de befinner sig i. Som tidigare konstaterat finns det en mängd olika tolkningar av begreppet ”människovärde”, ett begrepp som är svårt att greppa konkret. Detta innebär att en stor del av studien kommer att utgöras av en förståelse av begreppet, i enlighet med de olika forskarnas teorier gällande etiska, politiska och juridiska perspektiv – såväl som hur det tillämpas och vilken påverkan det har, eller kan ha, på individer i världen. Ett antal forskare har utifrån begreppet velat undersöka vad som utgör en människa, och vad som är specifikt med denne. I min tolkning är detta inte relevant, och kommer därmed inte att undersökas.

Människovärdesprincipen kommer därefter ligga till grund för en studie över medborgarskapets roll. Trots några generella diskussioner om medborgarskapets roll för människor runt om i världen kommer fokus att ligga på Sverige i samtiden. En diskussion om papperslösas utsatthet kommer att följa därefter, dock kommer fokus inte att ligga på individuella erfarenheter eller berättelser – utan på en generell övergripande bild. Denna går att kombinera med teorier om människovärdet för papperslösa, och hur det kan kopplas till en idé om medborgarskapets betydelse. Det finns en viss problematik, som även Sigvardsson

lyfter, i att inte återge papperslösa eller deras individuella erfarenheter – vilket kan betraktas som ett ytterligare osynliggörande av dessa individer¹⁶. Detta är såklart en förståelse som jag som forskare delar. Målet med studien är inte att tala för individer, eller att försöka återge deras subjektiva erfarenheter – utan istället att koppla erfarenheter kring papperslöshet till bristen på människovärde. Såklart med förståelse för att gruppen är heterogen, och erfar utsatthet i olika grad i olika situationer. Vissa generella tendenser går dock att uttyda som gör gruppen relevant för en studie om människovärdets betydelse, erfarenheter som direkt går att koppla till deras erfarenhet som papperslösa.

Trots att Sverige anses ha ett förhållandevis lågt antal papperslösa, en siffra som dock inte går att exakt estimeras eftersom gruppens själva existens utgörs av att de inte går att dokumentera, är Sverige ett intressant land att studera.¹⁷ Flera av författarna förklarar att det har att göra med den etablerade välfärden, som innebär att medborgare har en starkare tillgång till sociala förmåner än i många andra länder. Detta innebär därmed även att förhållandet mellan medborgare och icke-medborgare, eller papperslösa, blir allt mer distanserat. Välfärden är direkt kopplad till medborgarskapet¹⁸.

Fokuset i denna studie kommer att vara på de papperslösa som befinner sig i Sverige i nutid utifrån en egen förhållning om att de, vid ett återsändande, kan komma att utsättas för diskriminering, utsatthet, fängsling, torterande behandling eller livshotande risker¹⁹. Det vill säga, individer som själva anser sig sakna möjlighet att leva ett människovärdigt liv i ursprungslandet.

2.2. Material

Den litteratur som står till grund för denna uppsats behandlar såväl den etiska aspekten av begreppet människovärde som hur politiska beslut fattas och hur begreppet implementeras juridiskt, vilket används för att ge en förståelse för begreppets bredd och möjliga tillämpningsområde i frågan om medborgarskap/papperslöshet. För att behandla det etiska förhållningssättet granskas *Det svårfångade människovärdet – en debattskrift*, upplaga 2 från 2012, formulerad av SMER. Texten består av ett flertal kapitel i vilka olika författare närmar sig ämnet.

¹⁶ Ibid. s. 58

¹⁷ Ibid. s. 71

¹⁸ Sager, Maja, Holgersson, Helena & Öberg, Klara. *Introduktion* i Sager, Maja, Holgersson, Helena & Öberg, Klara (red.) *Irreguljär migration i Sverige – rättigheter, vardagserfarenheter, motstånd och statliga kategoriseringar* (Daidalos, Göteborg: 2016) s. 36

¹⁹ Sager, Holgersson & Öberg, s. 16

För att belysa den politiska och juridiska aspekten av begreppet granskas George Katebs bok *Human Dignity* från 2011 som diskuterar idén om människovärde och hur begreppet hänger samman med en föreställning om mänskliga rättigheter. Den politiska och juridiska diskursen utgörs dessutom av en granskning av *Dignity Rights – Courts, constitutions and the worth of the human person* av juridikprofessorn Erin Daly. Verket lyfter hur olika grundlagar, konstitutioner och domstolar förhåller sig till begreppet ”människovärde”. Detta med målet att skapa en universell förståelse kring ett begrepp som kan få en betydande innebörd av kulturrelativistiska skäl, varvid begreppet kan tolkas olika i olika kulturer och samhällen. Daly visar i sin bok på människovärdets växande roll, samt hur begreppet kan komma att påverka människors villkor och hela det demokratiska systemet.

Med avsikt att lyfta papperslösheten i Sverige behandlas tre böcker, som alla strävar efter att ge en tydligare förståelse för papperslöshet såväl som hur politiken kan fungera som medel delvis för att förstärka individers människovärde, men även för att helt eliminera det. Det främsta verket är en antologi vid namn *Irreguljär migration i Sverige: rättigheter, vardagserfarenheter, motstånd och statliga kategoriseringar* - skriven av ett antal författare som har en djup förståelse i ämnet, med redaktörer Maja Sager, Helena Holgersson och Klara Öberg. Boken kom ut 2016 och behandlar därav samtids asylsystem, däribland även den ”tillfälliga lagen”, såväl som papperslösas situation i det samtida Sverige. Detta tillsammans med Erika Sigvarsdotters avhandling *Presenting the Absent: An account of undocumentedness in Sweden*, utgiven 2012, baserad på ett flerårigt fältarbete bland papperslösa i Sverige. Fokuset i verket är att framställa en bild av papperslösas utsatthet, där en exkludering från det svenska medborgarskapet i förlängningen innebär ett fråntagande av individers själva identiteter vilket gör dem allvarligt marginaliserade.

Shahram Khosravi går i sitt verk *Illegal Traveller* från 2011 in i diskussioner om gränspolitik blandat med individuella erfarenheter som även det grundar sig i ett intensivt fältarbete. Khosravi lyfter diskussioner om hur gränserna åtstramas, och hur allt mer restriktiva asyllagar innebär att migranter kriminaliseras i den samtida diskursen. Hans verk visar därmed på skapandet av det medborgarskapliga systemet, vilket innebär att individer åtskiljs utifrån framställda nationella identiteter.

3. Teori

Uppsatsens bygger på empiriska studier om papperslöshet utifrån det fältarbete som Sigvardsson och Khosravi individuellt arbetat med, liksom en analys över medborgarskap och gränspolitik. Detta sammanstrålar med en djupgående analys av begreppet människovärde, som strävar efter att svara på vad ett människovärdigt liv innebär och därav om det finns en etisk förpliktelse att inte skicka tillbaka migranter till länder i vilka de inte kan leva ett människovärdigt liv. Detta utifrån hypotesen att medborgarskapets gränsdragningar kan leda till en ökad papperslöshet i det svenska samhället, och därmed skapar individer utan ett människovärdigt skydd. Teorin bygger vidare på en socialkonstruktivistisk teori om samhällets uppbyggnad och har sin utgångspunkt i människovärdet som ett normativt axiom.

3.1. Socialkonstruktivism

Uppsatsen utgår delvis från en socialkonstruktivistisk teori, som bygger på en syn om samhället som konstruerat av människor, och därmed föränderligt. Människan lever inte i ett vakuum, utan i samhället tillsammans med andra individer. Denna utgångspunkt innebär därmed att individer alltid förhåller sig till varandra. Den socialkonstruktivistiska teorin utgår från Peter L. Berger och Thomas Luckmanns bok *Kunskaps sociologi*, vilket var det verk som fick teorin att växa i inflytande. Socialkonstruktivismen fokuserar på att utgångspunkten i samhällen är hur verkligheten framställs genom interaktioner och processer²⁰. Dessa naturaliseras på så vis att individer skapar sina föreställningar i enlighet med ”den dominerande verkligheten”²¹, vilket innebär att vi förhåller oss till en ordning som skapats och i vilken vi som subjekt lever. I en föreställning om världen som såväl objektivt som subjektivt upplevd, finns det inom socialkonstruktivistisk teori tre begrepp att förhålla sig till gällande identitet; externalisering, objektivisering och internalisering, vilka alla utgör viktiga aspekter för uppsatsens studie och som alla går att förankra i problematiken kring människovärde och papperslöshet.²² Detta dels ifrån olika aktörers fokus på gruppen, som kan leda till externaliserade bilder vilka objektiviserar dessa och som därefter kan komma att internaliseras hos individerna i fråga.

I enlighet med socialkonstruktivismen kopplas individer samman med hjälp av

²⁰ Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas. *Kunskaps sociologi – Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. 2:a upplagan (Wahlström & Wistrand, Stockholm: 2007) s. 12

²¹ Ibid. s. 33-34

²² Ibid. s. 153

social interaktion²³, vilket innebär att vi lär oss förhålla oss till de individer som vi möter, ser, läser om eller hör. Därav blir papperslösa, den gömda gruppen utan möjlighet att uttrycka sig offentligt, synas eller höras, allt mer avlägsen för individer. Med hjälp av språk och social interaktion lär vi oss att kategorisera individer, och lokalisera dem i förhållande till varandra.²⁴ Utifrån grundteorin om människovärde som något allmängiltigt och odifferentierat blir detta förhållningssätt betydelsefullt i en tolkning av samhällets uppbyggnad.

Författarna hävdar att jaget skapas i samspel med individens egna identitet, såväl som den natur och mänskliga miljö som hen lever i. Det betydelsefulla jaget är därmed inte de biologiska förutsättningar som individen har, utan istället de sociala processer som skapar det.²⁵ I förhållande till denna inställning blir papperslösa återigen en intressant grupp att studera, i och med att gruppen består av individer vilka avskalats en grundläggande identitet på så vis att de upplevs som icke-existerande. Detta förklarar Berger och Luckmann med att samhällsordningen utgörs av att människor skapas och omskapas kontinuerligt, individer är inte biologiskt givna, utan blir till i samhället – vilken i sig är en mänsklig produkt.²⁶ Genom den sociala strukturen formas identiteter, vilka i sig styr hur individer orienterar sig i vardagen och därmed deras föreställning om verkligheten²⁷. Det är dock viktigt att fråga sig vad det är för verklighet som framställs, och hur den gör det.

Institutioner kan, enligt Berger och Luckmann, ses som uttryck för förlängda historiska processer genom vilka de har skapats. Det är även genom dessa som strävan efter kontroll etableras och får fäste. Här skapas den sociala världen.²⁸ Genom samhällsstrukturer skapas identiteter, vilka därefter implementeras i samhällen²⁹. För uppsatsens diskurs ses denna problematik som ytterst relevant, på så vis att det visar på det paradoxala förhållandet som existerar mellan medborgare och stat, såväl som den desorientering som papperslösa upplever i denna kontext.

Genom dessa olika identiteter formeras därefter roller, som har olika innebörd i sociala kontext. Roller kan reifieras, vilket innebär att individer förhåller sig till varandra som ansvarslösa för rådande förhållanden. Detta innebär därmed att dessa inte kan styras genom subjektiva beslut³⁰. Detta förhållningssätt kan lätt leda till en föreställning om medfödd

²³ Ibid. s. 41

²⁴ Ibid. s. 56

²⁵ Ibid. s. 65-67

²⁶ Ibid. s. 68

²⁷ Ibid. s. 201-202

²⁸ Ibid. s. 71-74

²⁹ Ibid. s. 201

³⁰ Ibid. s. 109

nationell identitet som naturligt, och därmed inge en oförståelse för människors strävan att erhålla ett nytt medborgarskap, eller att lämna den livssituation som en har fötts in i.

3.2. Normativ teori

Normativ teori utifrån begreppet människovärdes universella anspråk, där begreppet kan ses som ett normativt axiom som framställer bilden om alla människors lika värde, är en teoretisk utgångspunkt för uppsatsen. Människovärdet kan enligt Torbjörn Tännsjö ses som en moralisk princip. För att skapa en modell kring dess faktiska implementering måste denna moraliska princip, tillsammans med en framställning av relevant fakta, kunna leda till en praktisk konklusion. Detta för att kunna uttyda hur pass väl principen om alla individers lika värde hänger samman med hur implementeringen egentligen ser ut.³¹

Människovärdet är ett begrepp som flitigt diskuterats i historien. Enligt Sokrates bygger ett människovärdigt liv på principen om att det är inifrånstyrt, alltså att människor själva ska ha medlen för att leva i enlighet med principen. ”Att lida orätt utan att göra orätt” är enligt honom det absolut grymmaste som kan hända en människa³². Att skada någon annan innebar för Sokrates att en även skadade sig själv, och därav främst sin egna moral³³. Hans uttalanden påvisar begreppets långt historiska betydelse, som kulminerade i dess roll i den Allmänna Förklaringen och i olika grundlagar och konstitutioner runtom i världen.

Detta går att återfinna i olika filosofer och filosofiska traditioner historiskt. Locke hävdade att människan är född fri och att hennes rättigheter därav är inneboende, en teori som även framförts av tidigare naturrättsliga filosofer. Kant hävdade med sitt kategoriska imperativ att varje människa i sig skulle ses som ett mål, inte som ett medel³⁴. Det har under historien därmed funnits ett antal sätt att uttrycka sig kring den princip som ligger till grund för denna uppsats, principen om allas människovärde.

3.3. Begrepp

Människovärde:

Människovärdet strävar efter att skapa en jämlik utgångspunkt. I förhållande till en persons människovärde ses denne som en individ i sig, inte utifrån sina prestationer, det bör därav ses

³¹ Tännsjö, Thorbjörn. *Grundbok i normativ etik* (Bokförlaget Thales, Stockholm: 2012), s. 13

³² Bischofberger, Erwin. *Den grekisk-stoiska filosofin ur De historiska rötterna* i SMER, s. 85

³³ Kateb, George. *Human Dignity* (Harvard University Press, Cambridge: 2011) s. 93-94

³⁴ Bischofberger & Brattgård, s. 43, Bischofberger, Erwin. *Från människovärde till mänskliga rättigheter* i SMER, s. 114-116 & Kateb, s. 13

som ett egenvärde och inte som ett instrumentellt värde. Människovärdet behandlas i såväl religiösa, filosofiska, politiska och juridiska aspekter, för att belysa människans grundläggande okränkbarhet. Begreppet är dock svårfångat och handlar om det innersta i individer, och är därav ett välargumenterat och komplicerat begrepp. I denna uppsats kommer fokus att ligga på det etiska förhållningssättet till människovärde, såväl som hur det ligger till grund för politiska processer samt juridisk implementering och beslutsfattning.

I och med att människovärdet är ett egenvärde går det inte att ge prov på genom empiriska studier. Hur människovärdet implementeras går dock att studera. Det filosofiska begreppets politiserande i och med den Allmänna Förklaringen har inneburit en juridisk rättighet för stater att ta hänsyn till, och dess inkorporerande i grundlagar och konstitutioner har medfört en betydande juridisk utökning i och med att det därmed kan användas i domstolar runt om i världen³⁵. Människovärdet kan ses som grunden för de mänskliga rättigheterna, vilket studier av begreppet även bör ta hänsyn till.³⁶

Papperslös:

Att leva som papperslös innebär att befinna sig på ett lands territorium utan uppehållstillstånd. Gruppen inberäknar inte turister eller arbetsmigranter, såtillvida de befinner sig inom landets gränser i enlighet med sitt besöks- eller arbetsvisum.³⁷ Papperslösa är individer som antingen fått avslag på en asylansökan, men ändå lever kvar i landet, eller individer som har rest till landet med anledning att bosätta sig där utan att ha ansökt om asyl.

Gruppen går under många olika benämningar – de kan kallas gömda flyktingar, irreguljära migranter, illegala, icke-medborgare eller utvisningsbara. Termen ”papperslös”³⁸ skiftar fokuset från illegalitet eller försvarslöshet till deras egentliga juridiska och administrativa status. Det är den term som gruppen själva benämner sig under, och därmed den term som kommer att användas i uppsatsen.³⁹

³⁵ Daly, s. 27

³⁶ SMER. *Inledning* i SMER, s. 7-10

³⁷ Sager, Holgersson & Öberg, s. 9

³⁸ Från franskans *sans-papier*

³⁹ Sigvarsdotter, s. 73

4. Metod

4.1. Kritisk diskursanalys

Uppsatsen kommer att utgöras av en kritisk diskursanalys av begreppet människovärde i enlighet med Norman Faircloughs angreppssätt, som framställs via Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips. Kritisk diskursanalys används för att studera maktrelationer i samhället, i avsikt att därefter kunna ifrågasätta dem och visa den potential som finns för förändring. Detta genom att granska den roll som språket spelar i konstruerandet av sociala och samhällsliga processer.⁴⁰ För att studera diskursen behöver därmed en noggrann undersökning göras av språkbruket och dess påverkan, såväl som hur texter skapas, tas in och används⁴¹. De diskursiva praktikerna är utgångspunkten för formerandet av identiteter och relationerna sinsemellan olika identiteter.⁴²

Den kritiska diskursanalysen är socialkonstruktivistisk på så vis att den visar detta fenomen genom att belysa hur olika diskurser formar social maktobalans och återspeglar de redan existerande ojämlika förhållandena mellan grupper. Syftet är därav att notera hur de kan användas för att främja grupperns intressen i målet att förändra samhället och kritisera maktrelationerna, och därmed balansera ut förhållandet mellan maktlösa grupper och makten.⁴³

Fairclough ser textanalysen i sig som ofullständig för att belysa sociala och kulturella strukturer, och anser att en textanalys måste kompletteras med en socialpraktisk analys såväl som en tolkning av normaliserandet av maktstrukturer som människor tar del i, och således även påverkar, i vardagen. En diskurs kan därmed utgöra såväl en allmängiltig tolkning av språkbruk såväl som en tolkning av dess roll i olika sociala praktiker.⁴⁴

Faircloughs stora bidrag är att framställa en tredimensionell modell för kritisk diskursanalys, som utgörs av själva texten och dess egenskaper, den diskursiva praktiken som är förenade med texten såväl som den sociala praktiken som den är en del av. För att därmed kunna göra en analys behöver en granska själva texten och dess formulering, de diskurser som framställs i texten och som skapas utifrån den och den roll som denne har i den sociala praktiken såväl som den diskursiva praktiken – alltså om den återspeglar eller strävar efter att förändra den diskursordning som framförs. Den diskursiva praktiken länkar samman texten

⁴⁰ Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise. *Diskursanalys – som teori och metod* (Studentlitteratur AB, Lund: 2000) s. 8-10

⁴¹ Ibid. s. 85

⁴² Ibid. s. 67-68

⁴³ Ibid. s. 69

⁴⁴ Ibid. s. 71-72

med den sociala praktiken, målet är alltså att se på förbindelserna mellan dessa två.⁴⁵

Fairclough skiljer sig från teoretiker som framställer människor som handlingsoförmögna eller passiva i och med rådande maktordning, utan ser istället mänskligt handlande som grundläggande för möjlig förändring. Han baserar delvis denna idé på Anthony Giddens utgångspunkt om individer som utvecklande och formade av sociala kontext, inte som fastställda identiteter.⁴⁶ Fairclough utgår från begreppet hegemoni för att belysa maktrelationerna som delar av en social process, och därmed möjliga för förändring med hjälp av ett aktivt motstånd.⁴⁷ Han skiljer sig även från andra kritiska diskursanalytiker i och med sin betoning på det sociala, och diskursens roll för *förändring* av samhället, inte endast som en *återspeglning* av det.⁴⁸

För Fairclough är det omöjligt för en forskare att vara politiskt neutral, i och med att målet med undersökningen är en reformation av sociala praktiker. Det är därav viktigt, enligt honom, att notera maktförhållanden och därmed placera forskningens syfte i ett främjande av de svaga samhällsgruppernas utveckling och ökade samhälleliga makt.⁴⁹

Faircloughs kritiska diskursanalys går att likna vid socialkonstruktivismen i den mån att han ser maktrelationer som etablerade och reproducerade, vilket innebär att människor såväl aktivt som passivt är med i upprätthållandet av rådande dominansförhållanden. Den kritiska diskursanalysens mål är därmed att uppmärksamma individer om dessa ideologiska strukturer och mönster, i en strävan efter att transformera dem.⁵⁰ Detta kan göras med hjälp av kritisk språkmedvetenhet, vilken visar på språkets betydande samhälleliga roll, både när det kommer till människors egna tillämpning av språket som till hur de konsumerar texter⁵¹. Målet med all forskning som använder sig av den kritiska diskursanalysen som metod är därmed att med resultaten kunna arbeta progressivt för samhället, i en strävan efter dess fortsatta utveckling och inkludering.

4.2. Kritisk diskursanalys och uppsatsens frågeställningar

Den kritiska diskursanalysen ligger till grund för uppsatsen utifrån Faircloughs tre analysnivåer. Detta kommer att göras genom en problematisering av begreppet ”människovärde”, inte endast i ett beförhållande av själva begreppets intertextuella innebörd utan

⁴⁵ Ibid. s. 74-76

⁴⁶ Ibid. s. 91

⁴⁷ Ibid. s. 80

⁴⁸ Ibid. s. 94-95

⁴⁹ Ibid. s. 70

⁵⁰ Ibid. s. 79

⁵¹ Ibid. s. 92

dessutom som ett medel för stärkande av rättigheter, såväl som genom en granskning av hur begreppet implementeras av stater. Analysen kommer att göras på en makronivå; den kommer alltså inte diskutera enskilda individer utan att tillsammans kunna uttyda generella mönster, detta med grund i begreppets uppkomst och innebörd. Det utgörs av en granskning av gränspolitiken och maktrelationer såväl som den politiska innebörd som begreppet kan anses tillskrivas i samtiden. Faircloughs kritiska diskursanalys kommer dessutom att bestå av en komparativ innehållsanalys, genom vilka tre olika företrädare för diskursen om begreppet ”människovärde” jämförs i förhållande till begreppets etiska betydelse, juridiska och politiska betydelse såväl som dess förhållande till begreppet medborgarskap. Den kritiska diskursanalysen kan anses passande för studien just för att den påvisar relationen mellan texten och sociala praktiker, och därmed hur begreppet kan ses såväl belysa maktrelationer som utgöra en förutsättning för deras transformering.

Viktigt att notera inledningsvis är att begreppet människovärde har kvantifierbara tolkningsmöjligheter, som kan komma att påverka studien. De texter som har analyserats har gjorts det eftersom de anses ge en tydlig bild av den etiska och politiska synen på begreppet människovärde. Därigenom har en framställning av begreppet tagits fram, med en strävan efter att visa på en kulturöverskridande konsensus kring dess roll i social praktik. I och med begreppets svårtolkade innebörd och möjlighet för påverkan kommer en stor del av uppsatsen ligga på ett konkretiserande av begreppet ”människovärde”.

Studien utgörs dessutom av en granskning av begreppets sociala påverkan, och hur det kan ligga till grund för samhällsliga förändringar utifrån dess betydelsefulla roll i internationella konventioner och grundlagsstiftningar. Om begreppet ska tolkas utifrån samhällets uppbyggnad och ses som en allmän förutsättning för individer behöver en social granskning av individens tillgång till sitt människovärde ligga till grund för en analys av begreppet och dess samhällsliga påverkan. Den etiska utgångspunkten bör kunna återspegla människovärdets roll som samhällsligt och globalt fenomen. Problematiken som följer syftar till de som kan exkluderas på så vis att de inte erhåller ett medborgarskap i det land som de befinner sig i, men som kan anse sig stå utan ett skydd av sitt människovärde i ursprungslandet. Granskningen kommer därav ligga till grund för en problematisering av papperslösa av Sverige i samtiden.

Arbetet utgörs därav av en kvalitativ studie som söker definiera ett svårfångat begrepp. Begreppet används utefter det som grund för att visa på maktstrukturer och sociala förutsättningar, vilket visar på individens ojämlika utgångspunkt. Den diskursiva praktiken speglar alltså förhållandet mellan själva begreppet och dess intertextuella användning som hur

det kan användas för att notera maktobalansen i samhället. Målet är att visa på förhållandet till denna maktlösa grupp, såväl som vilka konsekvenser som den utförda maktutövningen har på dessa individer.

5. Resultat

5.1. Etiskt perspektiv på människovärde

Människovärdet bör, enligt Erwin Bischofberger och Helge Brattgård, ses som en etisk riktlinje och alltså ligga till grund för hur vi förhåller oss till och agerar gentemot andra individer. Ansvar som detta bygger på bevisar dessutom situationer när människovärdet kränks, det är alltså först genom en förståelse av dess innebörd som vi kan påvisa detta etiska ansvar och det bör därigenom utgöra grunden för mellanmänniskliga handlingar.⁵² Med det kommer förpliktande skyldigheter – människovärdet existerar inte i ett etiskt tomrum utan utgör en förståelse om vår värld och appliceras på de individer som befinner sig i den. Enligt Bischofberger och Brattgård kan begreppet ses som ”*det etiska byggandet av humaniteten*”⁵³.

Men frågor om människovärde hade inte varit intressanta att studera om alla människor skulle ha ett erkänt och aktualiserat människovärde. Problematiken som uppkommer är vid situationer då inskränkningar på människovärdet sker. Trots att det ska ses som något konstant, är alltså tillämpningen av det relativ. Därmed kan det ses som en praxis för hur världen bör se ut, i vilken alla människor skulle behandlas utifrån tesen om ett jämlikt människovärde⁵⁴. Denna etiska utgångspunkt är vad som därefter kan ses ligga till grund för en föreställning om alla individers grundläggande mänskliga rättigheter.

Det kan därigenom framställas tre nyanser till begreppet och dess implementering, som Daly lyfter i sitt verk. Den mest grundläggande är autonomin, möjligheten att fatta självvalda beslut och att leva sitt liv utifrån sin egna vilja. Det andra är vilken livskvalitet som måste garanteras för att en individ ska ha förutsättningarna att leva ett människovärdigt liv, vilket gäller grundläggande rättigheter som tillgång till bostad, föda, vård och utbildning. Den sista nyansen lyfter hur individer kan ha möjlighet att bibehålla sitt människovärde när detta fråntas hen, exempelvis med hjälp av illegitima lagar och behandling. Detta rör dessutom i vilket utsträckning en regering kan använda sitt mandat för att göra inskränkningar på individers människovärde.⁵⁵ Om begreppet innebär att individer är okränkbara, hur kan det då finnas utrymme för kränkningar av dem?

⁵² Bischofberger & Brattgård, s. 37-38 & 42

⁵³ Ibid. s. 45

⁵⁴ Hermerén, s. 74

⁵⁵ Daly, s. 26-27

5.2. Juridiska och Politiska perspektiv på människovärde

Begreppet människovärde har fått en etablerad roll i politiken, och kan ses ligga till grund för föreställningen om mänskliga rättigheter utifrån tesen om alla människors lika värde. Denna tydliga inverkan går att se i den framträdande roll som begreppet har i dussintals internationella konventioner, med grund i Artikel 1 i den Allmänna Förklaringen, och i över hundra konstitutioner och grundlagar, en av dessa den svenska grundlagen^{56, 57}. Enligt juridikprofessorn Aharon Barak ligger människovärde till grund för alla rättigheter – och det är först genom att titta på det begreppet som vi kan komma att förstå staters roll, samt relationen sinsemellan principen i sig och det demokratiska systemet.⁵⁸

I sitt verk *Dignity Rights* försöker Erin Daly istället för att svara på det etiska förhållningssättet till människovärde se på dess roll som en rättighet formulerad i olika länders grundlagar. Trots att begreppet kan utgöras av en bred variation av tolkningar, har dess juridiska och politiska roll ett betydande värde som påvisar en bild av individens roll kontra staten i samtiden. Genom att hänvisa till människovärde går det att visa på gränser i staters maktutövning, och begreppet används flitigt för att konstatera vad individer *bör* ha tillgång till för att leva ett människovärdigt liv, och därigenom vad det egentligen innebär att vara människa.⁵⁹ Enligt Daly är betoningen och vikten på människovärde möjligtvis det största arvet från den Allmänna Förklaringen, vilket med hjälp av dess roll i de olika grundlagarna skapat juridisk grund för ett skydd mot diskriminering. Det erkänner dessutom staters ansvar för att garantera de förutsättningar som krävs för att individer ska kunna leva ett människovärdigt liv.⁶⁰

I en strävan efter att konkretisera tillämpningen av ”människovärde” konstaterar Daly att den etiska inställningen till begreppet förklarar vad innebörden av att vara människa är, medan dess juridiska tillämpning istället preciserar de rättsliga krav som individer kan ställa på att deras mänsklighet erkänns.⁶¹ Medan begreppet människovärde är tolkningsbart, behöver det i sin juridiska roll definieras tydligt. Detta, hävdar Daly, kan förklaras av att människovärde är något personligt, samtidigt som lagar är offentliga.⁶² Den juridiska tillämpningen kan dock anses vag på så vis att människovärdet måste utgöra en komponent i livets alla olika aspekter, samtidigt som begreppet är mindre greppbart än exempelvis hälsa

⁵⁶ 1 kap. §2 i Regeringsformen (se Bilaga)

⁵⁷ Barak, Aharon, *Förord* i Daly, s. IX

⁵⁸ Barak, s. XI-XII

⁵⁹ Daly, s. 7

⁶⁰ Ibid. s. 16

⁶¹ Ibid. s. 20

⁶² Ibid. s. 30

eller jämlik behandling.⁶³ Förståelsen av vad ett människovärdigt liv innebär utgör därav grund för hur det genom politiska och sociala åtgärder, i den kulturella och samtida kontext som en befinner sig i, ska implementeras.⁶⁴

Enligt Daly spelar människovärdet en unik roll i de olika grundlagarna av varierande anledningar. Dels för att det samtidigt erkänns universellt på ett sätt som gör att det går utöver en kulturrelativistisk tolkning, dels på grund av dess enorma bredd i jämförelse med andra rättigheter som är konstaterade i grundlagarna. Dess främsta särskiljande karaktär kan dock anses vara den etablerade roll som begreppet har i juridisk praxis, varvid förståelsen av begreppet människovärde skapar en inblick i relationen mellan medborgare och stat i modern tid.⁶⁵ Daly förklarar att människovärde behandlas så pass seriöst av världens främsta domstolar att det tåls att diskuteras om begreppet inte genererar något större än vad andra rättigheter gör, och går så långt som att förklara att begreppet inte endast kan stå till grund för ett skydd av individer, utan även kan påverka den demokratiska diskursen helt och hållet. När en författningsdomstol begränsar statens makt, gör den ofta det med hjälp av just människovärde.⁶⁶

Enligt Ronald Dworkin kan en demokrati endast existera om människovärdesprincipen respekteras – staten förlorar därför sin legitimitet om den inte upprätthåller detta grundläggande krav.⁶⁷ Men, liksom Hannah Arendt har konstaterat, kan också motsatsen hävdas – alltså att demokratin ligger till grund för människovärde på så vis att ens människovärde erkänns först när en som individ får ta del av den politiska gemenskapen. Relationen mellan människovärde och demokrati kan även ses som ontologisk på så vis att de förstärker varandra, en föreställning som är framträdande inom rättsvetenskapen. Detta i och med att denna relation förklarar det betydelsefulla förhållandet mellan individ, eller medborgare, och stat.⁶⁸

Trots det finns det inget samhälle på jorden som till fullo garanterar individers människovärde, även om det finns variationer stater sinsemellan⁶⁹, vilket kan ses bygga på en viss motstridighet mellan begreppet människovärde i dess universella utformning, och dess kulturrelativistiska relevans utifrån sin roll i olika konstitutioner och grundlagar, hävdar Kateb. Han ser dock, liksom Daly, en konvergens i teorin om den universella etiska

⁶³ Ibid. s. 61

⁶⁴ Ibid. s. 23

⁶⁵ Ibid. s. 101

⁶⁶ Ibid. s. 131

⁶⁷ Ibid. s. 132-133

⁶⁸ Ibid. s. 133-134

⁶⁹ Kateb, s. 3

förhållningen till människovärdet som innebörden i att vara människa, och den kontextuellt juridiska som de rättsliga krav som individer kan ställa på ett erkännande av deras människovärde.⁷⁰

Men Kateb ser dessutom en betydande problematik i möjligheter för stater att göra inskränkningar på människovärdet med hänsyn till nationella ändamål, som ordning och välfärd, vilket innebär att en regering har auktoritet att fatta beslut som stärker nationen på bekostnad av individers människovärde.⁷¹ När människovärdet fråntas en, finns det fortfarande där? Om makthavare genom sin utövning nekar individer grundförutsättningar för ett bekräftande av deras människovärde, kan de fortfarande anses vara innehavare av det? Vad har värdigheten för roll om maktutövningen fråntar den från individer?

Målet med mänskliga rättigheter är att tillförsäkra att alla har tillgång till dem. Strävan är alltså att skydda individer från en sådan inskränkning. Enligt Daly kan rätten till människovärde användas som grund för individers rättsliga krav på ett erkännande av detta.⁷² Människovärdet är alltså ett så pass skyddat och juridiskt tillämpligt begrepp att det går att använda i situationer då makthavare frånser det. Som en rättighet går det därigenom att ställa krav på stater, och som ett grundlagsskyddat värde går det att tillämpa juridiskt.⁷³ I och med att människovärdet har en sådan etablerad roll i konventioner, grundlagar och konstitutioner kan ett skydd av det verka genom förbud mot lagar som inte tar hänsyn till det, eller som rentav går emot det. Begreppet bör ses som så pass grundläggande att alla andra rättigheter och lagar skrivs med hänsyn till det.⁷⁴

5.3. Människovärde i kontrast till medborgarskap

Det finns ett starkt samband mellan människovärde och medborgarskap. Medan den franska deklARATIONEN, som delvis legat till grund för den etablerade roll som begreppet har, syftade till alla människors rättigheter – blev de med formerandet av nationalstater istället erkända som medborgerliga rättigheter⁷⁵. Sam Moyne hävdar att mänskliga rättigheter från början inte sågs som anspråk gentemot staten, men istället som en grundförutsättning för staten i sig. Detta innebar att de enligt honom låg till grund för avgörande av vilka som tillhörde staten – vilka statens medborgare var, och därigenom skapade gränser mellan de som var innanför och

⁷⁰ Ibid. s. 19-20

⁷¹ Ibid. s. 29

⁷² Daly, s. 7

⁷³ Ibid. s. 12

⁷⁴ Kateb, s. 17-18

⁷⁵ Bischofberger, s. 116-117

de som ställdes utanför. Gränserna blev juridiska, inte territoriella. Papperslösa, den grupp som helt saknar medborgarskap, befinner sig inom de nationella gränserna, men inte inom landets juridiska skydd.⁷⁶

Därav går det, enligt Per Christian Jersild, att ifrågasätta tesen om allas lika värde. Enligt honom är människovärdet inte något som kommer naturligt, utan utgörs av en ständig kamp och inskränks med hjälp av olika former av förtryck. Även i demokratier såsom Sverige delar inte alla människor ett grundläggande värde, något som tydligast går att konstatera i förhållandet mellan medborgare och icke-medborgare. De som inte erhåller ett medborgarskap behandlas ofta, enligt Jersild, *”inte som om de hade ett fullt människovärde”*⁷⁷.

Att behandla individer som något mindre än människor är det största hotet mot människovärdet, enligt Kateb.⁷⁸ Begreppet bör istället kämpa mot förställningar om över- eller underlägsenhet, som i sig kan ligga till grund för möjlig tillgång till de förmåner som individer kan erhålla genom att vara födda på en viss plats, därav förhållandet till medborgarskap som en grundförutsättning för vilka rättigheter som individer erhåller. Enligt Kateb tas inte människovärde i beaktande på samma vis som exempelvis smärta gör, som kan ses som ett mer greppbart begrepp.⁷⁹ Att ingjuta en individ med smärta är och bör anses oerhört plågsamt, att frånta individen sitt människovärde fråntar dock denne sin mänskliga identitet. Detta kommer uppsatsen att återkomma till i frågan om papperslösa.

För att stärka individers mänskliga rättigheter måste vi sträva efter ett verifierande av att varje individs inneboende värde inte får kränkas, något som dock ofta görs⁸⁰. Enligt Kateb är rättigheter väsentliga för politisk legitimitet, och det grundläggande politiska värdet bör vara rättigheter, inte demokrati⁸¹. Vad menar han egentligen med detta påstående? Det Kateb försöker få fram är att regimer degenererar individer sitt människovärde genom att på olika vis frånta dessa sina rättigheter – och ställer sig frågan om medborgarpliktens funktion i fall där regeringen för en illegitim politik⁸². Det kan anses högst omoraliskt i fall där detta åtföljs av en moralisk blindhet för de individer som tar lidande av sådana beslut⁸³.

⁷⁶ Daly, s. 23

⁷⁷ Jersild, Per Christian. *Människan och hennes värde* i SMER, s. 33-34

⁷⁸ Kateb, s. 10

⁷⁹ Ibid. s. 21

⁸⁰ Ibid. s. 18

⁸¹ Ibid. s. 33 & 77

⁸² Ibid. s. 34-37

⁸³ Ibid. s. 42

Människors strävan efter rättigheter härleds ur regeringars förpliktelse att fatta beslut som förebygger lidande i så hög utsträckning som de har möjlighet till⁸⁴. Men det går, enligt Daly, även att påvisa att människovärdets ökade betydelse och juridiska tillämpning kan ha både samhällliga och politiska konsekvenser på så vis att individer själva får en medvetenhet om sitt människovärde och därmed kräver att deras mänsklighet ska erkännas.⁸⁵ Enligt Daly bör varje individ ha möjlighet att kontrollera hur den vill leva sitt liv, något som kränks när dessa möjligheter begränsas för vissa individer⁸⁶. För att kunna uppnå sin fullständiga personliga utveckling behöver individer ha en inneboende autonomi i beslutsfattningar, hopp är en stark komponent i strävan efter människovärde.⁸⁷

Enligt Göran Hermerén finns det en skillnad i att hävda att alla människor bör leva ett människovärdigt liv, och att alla människor har lika värde⁸⁸. Vad du är, och var du är född, spelar roll i avgörandet av vad du är berättigad⁸⁹. Vad du är berättigad avgör i förlängningen ditt värde som människa. Trots att begreppet ”människovärde” utgår ifrån att alla människor erhåller ett jämlikt värde, strävar många efter att få detta erkänt. Daly lyfter flyktingar som exempel på individer vars livsvillkor ofta gör det omöjligt att bibehålla en känsla av människovärde⁹⁰. Känslan av tillhörighet medför ett egenvärde, vilket kan resultera i att de papperslösa som befinner sig i Sverige kan uppleva ett fråntagande av sitt människovärde, ett uppfattande av sin mänsklighet som obefintlig. Rättigheter implementeras genom stater, vilket innebär att individer erhåller rättigheter som medborgare. Ett obefintligt medborgarskap lämnar dig därmed utesluten ur denna gemenskap och därigenom även detta skydd.⁹¹

Kateb kritiserar utilitarismen genom att hävda att den strider mot människovärde, en idé som tränger sig igenom i den politiska sfären. Han menar att vi måste ställa oss kritiska till politik som nekar individer rättigheter i strävan efter att ge en annan grupp dessa, med resultatet att det går att frånta individer tillgång till sina rättigheter genom att referera till det allmänna goda. Orättvisor kan inte berättigas genom att hänvisa till den lycka som den andra gruppen får ta del av. Avhumaniseringen av individer ligger till grund för en orättvis fördelning av rättigheter, vilken genomsyrat individer genom hela

⁸⁴ Ibid. s. 60

⁸⁵ Daly, s. 7

⁸⁶ Ibid. s. 36-38

⁸⁷ Ibid. s. 39 & 48

⁸⁸ Hermerén, s. 75

⁸⁹ Daly, s. 103-104

⁹⁰ Ibid. s. 55

⁹¹ Ibid. s. 136-137

historieskrivningen.⁹² Han hävdar dock att det finns ett visst ansvar för de roller som vi väljer, till skillnad från de som vi tilldelas. Alltså kan papperslösa ses ta eget initiativ, istället för att acceptera den roll och nationalitet som de fötts in i, i en strävan efter att förändra sina möjligheter och ta tillbaka sitt människovärde.⁹³ För många människor är dock förhållandena sådana att det inte har förmågor för motstånd, därav blir den universella förståelsen av människovärde av allt större vikt.⁹⁴

Enligt Barbro Carlsson finns det en etablerad syn på Sverige som en välfärdsstat i vilken människors lika värde respekteras, men där hänsyn i hög utsträckning tas till det nationella egenintresset – vilket enligt henne innebär att vi rör oss ifrån denna medmänskliga utgångspunkt. När egenintresset ligger i fokus framställs de som kan ses stå i vägen för det som problematiska. Att se individer som problem, gör dem i förlängningen till problem, hävdar hon. Även i välfärdsstaten kompromissas tankar om människovärde utifrån en strävan efter att stärka de som redan är tillhörande, de som kan ta del av den i dess befintliga struktur. Enligt Carlsson är detta problematiskt eftersom grunden istället måste ligga i en värdegemenskap där alla individers människovärde respekteras.⁹⁵ Göran Hermerén går så långt som att ifrågasätta om Sveriges förhållningssätt till flyktingar och de som nekas vid gränserna till Europa kan visa på ett ställningstagande som negligerar alla människors lika värde, och frågar därmed om det i sig kan visa på att tillämpningen av principen är nyckfull.⁹⁶

5.4. Medborgarskap

Shahram Khosravi förklarar gränser som en symbol för staters suveränitet.⁹⁷ Det skapar en bild av ”insidan” och ”utsidan”, vi och dem, som starkt påverkar den som inte anses tillhörande⁹⁸. Medborgarskapet som konstruktion leder till formerandet av en motsatt identitet, dvs. icke-medborgaren. Enligt Khosravi kan detta ses som en produkt av distinktionen mellan den som anses viktig för nationen och den som inte anses viktig, eller som till och med ses som ett hot mot samhällets välfärd.⁹⁹ Problematiken som följer av detta är i relation till individer som ses som närvarande och frånvarande på samma gång. Detta är

⁹² Kateb, s. 81-91

⁹³ Ibid. s. 82-83

⁹⁴ Daly, s. 54

⁹⁵ Carlsson, Barbro. *Lika värde – lika rätt* i SMER, s. 21-27

⁹⁶ Hermerén, s. 48

⁹⁷ Khosravi, Shahram. *”Illegal” traveller – An Auto-Ethnography of Berders* (Palgrave Macmillan, Basingstoke: 2011) s. 2

⁹⁸ Sigvardsson, s. 64

⁹⁹ Khosravi, s. 3-4

individer som befinner sig på statens territorium, men inte ses tillhöra den – och därav saknar juridiskt skydd eller social och politisk möjlighet till påverkan. Trots att de inte kan erhålla juridiskt skydd är de bundna till lagen såtillvida att de kan straffas i enlighet med den.¹⁰⁰

Papperslöshet kan ses som en konsekvens av bildandet av staten och dess gränskontroller¹⁰¹, och gruppen växer i storlek. De yttre gränserna blir allt mer stängda, vilket går att konstatera med EU:s gemensamma Schengenområde och Dublinförordningen. Detta samtidigt som de inre gränserna har blivit allt mer åtstramade, med projekt som REVA¹⁰², inre gränskontroller och en allt mer restriktiv och åtstramad asyltagstiftning, som resulterat i ”den tillfälliga lagen”.¹⁰³ I *Irreguljär Migration* diskuterar redaktörerna i förordet hur migrationsmönster kan ses som en förlängning av kolonialismen, eller en ny form av den, på så vis att den etablerade världsordningen kan utgöra grund för en ökad migration i vilken tidigare koloniserade länders invånare nu blir migranter i kolonistatens stater, och att många av de konflikter eller den problematik som existerar i de länder som människor flyr ifrån är direkta konsekvenser av kolonialismen.¹⁰⁴

5.4.1. Medborgarskapet betydelse för delaktighet i samhället

Medborgarskapet innebär en tillhörighet till samhället, och nationen fungerar därmed som ett skydd för medborgarnas rättigheter. Som medborgare ses du som en juridisk, politisk och samhällelig aktör inom nationen. Enligt Khosravi har kopplingen mellan födelse och nation naturaliserats, med innebörden att medborgarskap sammanlänkats med att födas i en viss nation¹⁰⁵. Detta förhållningssätt utmanas därmed av migration. Enligt Engin Isin är utmanandet av de som inräknas i nationen en återkommande tendens i historien, varvid det moderna medborgarskapet kan ses som en konsekvens av politiska rörelser som strävat efter att exempelvis inkludera kvinnor som fullskaliga medborgare. Att ifrågasätta rådande medborgarskap är därmed en politisk handling som kan komma att påverka historien.¹⁰⁶

Medan mänskliga rättigheter existerar för att utmana förhållandet mellan stat

¹⁰⁰ Sigvardsson, s. 65

¹⁰¹ Sager, Holgersson & Öberg, s. 17

¹⁰² 2011 tog Sverige fram projektet ”Rättssäkerhet och effektivt verkställighetsarbete”, även kallat REVA, som innebar en ökad gränsbevakning i landet. Målet var att utvisa individer som befann sig i landet utan uppehållstillstånd. Projektet fick dock mycket kritik eftersom det ansågs rasprofilerande på så vis att det riktade in sig på individer med ”utländskt utseende”, vilket går emot regleringar i Utlänningslagen.

¹⁰³ Sager, Holgersson & Öberg, s. 10-11

¹⁰⁴ Sager, Holgersson & Öberg, s. 18

¹⁰⁵ Khosravi, s. 2

¹⁰⁶ Nordling, Vanna. *Utmaningar av medborgarskap i socialarbets praktik* i Sager, Maja, Holgersson, Helena & Öberg, Klara (red.) s. 308

och individ, och därmed fastställa en uppsättning skyldigheter för stater, får stater själva reglera migrationen i landet¹⁰⁷. Dock visar Niklas Selberg på ett antal områden där mänskliga rättigheter ska gälla individer oavsett status i landet; ex vid arbetsmarknadsförhållanden, vilket konstaterats genom uttalanden från FN och Europadomstolen.¹⁰⁸ Det är dock svårt för gruppen papperslösa att utnyttja dessa rättigheter, även om de existerar, eftersom deras uppehälle i landet då skulle röjas, vilket gör dem utvisningsbara. Detta innebär att de mänskliga rättigheterna är otillgängliga för den grupp som är i störst behov av dem.

Khosravi hävdar att en stat alltid kan ses som ansvarig för emigration, antingen genom att kränka mänskliga rättigheter för sina medborgare eller eftersom den inte kan skydda dem¹⁰⁹. Detta samtidigt som immigrationsfrågor alltid avgörs politiskt i ankomstlandet. Människorna som migrerar har därav väldigt små förutsättningar att påverka sina förhållanden. Trots det kan individen inte leva utanför staten, och en människa i den moderna världen existerar inte utanför juridiskt eller legalt status¹¹⁰. På så vis förvandlas den papperslösa till en icke-människa, en identitet skapad av politiska beslut och juridiska regleringar. I en svensk kontext påvisas det genom att den papperslösa kan ses som icke-existerande, enligt Sigvardsdotter. Relationen mellan den svenska staten och den papperslösa befolkningen är paradoxal på så vis att den inte finns där, samtidigt som den otvivelaktigt gör det. De papperslösa befinner sig inom territoriet och lever sina liv här, samtidigt som de i officiell mening inte gör det¹¹¹. Detta parallellt med problematiken kring papperslöshet som skapad av staten, eftersom papperslösa endast existerar i förhållande till stater. Det är inte en konstant identitet, utan en relationell.¹¹²

En viss förståelse måste dessutom göras mellan distinktionen mellan mänskliga rättigheter och medborgerliga rättigheter, eftersom staten är den främsta garanten för en implementering av medborgarnas rättigheter. Det finns dock individer som ser en positiv konsekvens i relationen mellan rättigheter och papperslösa, i vilka rättigheter i sig kan underminera medborgarskapets innebörd i och med att alla individer ska kunna hänvisa till dem¹¹³.

¹⁰⁷ Selberg, Niklas. *Exkluderade ur nationen, inkluderade i arbetsrätten? Irreguljära migrantarbetare ur rättslig synvinkel* i i Sager, Maja, Holgersson, Helena & Öberg, Klara (red.) s. 243

¹⁰⁸ Selberg, s. 244-247

¹⁰⁹ Khosravi, s. 113

¹¹⁰ Ibid. s. 122

¹¹¹ Sigvardsdotter, s. 13

¹¹² Mattsson, s. 8

¹¹³ Nielsen, Amanda. *Utan rättigheter i välfärdsstaten. En analys av den svenska riksdagsdebatten kring amnesti och papperslösas rätt till vård* i i Sager, Maja, Holgersson, Helena & Öberg, Klara (red.) s. 291

5.5. Papperslöshet

Att leva som papperslös innebär det paradoxala förhållandet att du lever i ett stadie av osynlighet och hypersynlighet, både utifrån ett subjektivt val och som objektivet påtvingat. Individer som lever som papperslösa anstränger sig för att inte synas, samtidigt som de vill uppmärksammas i sin mänsklighet och som politiska aktörer med rättigheter. De blir osynliggjorda samtidigt som de diskuteras i hög utsträckning av utomstående aktörer.¹¹⁴

Papperslösa lever i samma samhälle som medborgarna, men utan möjlighet att tala i det offentliga rummet, agera politiskt för förändring eller kräva sina rättigheter. Många upplever det som att befinna sig utanför gränserna samtidigt som en är innanför dem, de befinner sig innanför de fysiska gränserna, men med avsaknad av ett politiskt eller juridiskt skydd. Det framställs som att vara instängda av osynliga gränser, eller att själva utgöra gränserna¹¹⁵. Sigvardsson hävdar att papperslösas situation är en större kränkning än diskriminering, eftersom en individ behöver ha rättigheter för att dessa ska krävas, medan papperslösa i sig utsätts för den värsta marginaliseringen - en total avsaknad av rättigheter¹¹⁶. Denna diskussion följer av Hannah Arendts tankar om att det endast existerar en mänsklig rättighet, vilken är rätten att ha rättigheter, och därmed kunna kräva att dessa implementeras. Problematiken med mänskliga rättigheter, enligt Arendt, är att de är bundna till nationer – och därmed istället omvandlas till medborgerliga rättigheter – vilket lämnar icke-medborgare utan skydd. Därav måste individer, enligt Arendt, släppas in i den politiska gemenskapen för att kunna kräva sina rättigheter.¹¹⁷ Detta görs med hjälp av medborgarskapet. I kapitlet ”Papperslösa och Hannah Arendts reflektion om rätten att ha rättigheter” av Anna Lundberg och Mikael Spång konkretiseras Arendts teorier till tre tolkningar som problematiserar situationen för papperslösa; ”bristen på tillgodoseende av mänskliga rättigheter”, ”uteslutning från möjligheten till politiskt handlande” och bristen på ”möjligheterna att tillsammans handla och att skapa förutsättningar för jämlikhet och frihet”.¹¹⁸ Enligt Arendts mening avskalas papperslösa därmed sin mänsklighet, och förlorar i förlängningen sitt människovärde.

Genom migrationssystemet anses individer som inte är ”äka” flyktingar kunna sällas ut, de som inte beviljas asyl ses därmed inte ha legitima skäl att befinna sig i landet.

¹¹⁴ Sager, Maja. *Papperslöshetens o/synlighet i vardag, politik och debatt* i i Sager, Maja, Holgersson, Helena & Öberg, Klara (red.) s. 128

¹¹⁵ Khosravi, s. 99

¹¹⁶ Sigvardsson, s. 113

¹¹⁷ Khosravi, s. 121-123

¹¹⁸ Lundberg, Anna & Spång, Mikael. *Papperslösa och Hannah Arendts reflektion om rätten att ha rättigheter* i i Sager, Maja, Holgersson, Helena & Öberg, Klara (red.) s. 420-421

Detta innebär att förhör som hålls, i sin strävan efter att kunna lokalisera legitima flyktingar, i själva verket problematiserar situationen för den asylsökande på så vis att dennes historia kan komma att ifrågasättas om detaljer inte överensstämmer mellan olika förhör, samtidigt som de kan anklagas vara fabricerade om de är allt för detaljerade, förklarar Khosravi.¹¹⁹ I och med att de individer, som behandlas i uppsatsen, trots avslag inte anser sig kunna återvända till ursprungslandet leder detta i förlängningen till en utökad grupp papperslösa.

5.5.1. Papperslösas levnadsförhållanden

Olika fältstudier som författarna rapporterar om lyfter situationen som papperslös som ett liv i väntan. Utan klara framtidsutsikter tvingas de in på en osäker arbetsmarknad där de erhåller låga löner trots långa arbetsdagar. Deras irreguljära status gör det enkelt för arbetsgivare att utnyttja dem¹²⁰. De isoleras, tvingas in på den informella bostadsmarknaden, får inte tillgång till vård om den inte kan ”anstå”¹²¹, upplever en stor problematik kring att röra sig i samhället i och med sin utvisningsbarhet. De upplever en stor maktlöshet, meningslöshet, otrygghet, ett påtvingat främlingskap, en stark ovisshet, är stressade och upplever starka symptom på PTSD¹²².¹²³ Barn och ungdomar har möjlighet att gå i svensk skola, men många uttrycker en rädsla av att bli tvångsdeporterad i anslutning till skolan, vilket innebär en utökad problematik i skolgången.¹²⁴ De kan ses som rättslösa, eftersom möjligheterna att kontakta polis eller myndigheter vid utnyttjning eller brott fråntas dessa individer, då en sådan kontakt kan innebära att de deporteras.¹²⁵

I en parafras från Franz Kafkas *Processen* skriver Khosravi ”*det finns hopp, men inte för oss*”¹²⁶. Detta citat kan ses personifiera förhållandet som papperslösa lever under, ett förhållande som av Ali Nabil Ahmad förklaras med termen ”döda män”¹²⁷. Han menar att papperslösas situation leder till en ”påtvingad osynlighet” i vilket livet består av ren och skär

¹¹⁹ Khosravi, Shahram (2). *Gränsvakter och gränsmänniskor* i i Sager, Maja, Holgersson, Helena & Öberg, Klara (red.) s. 69

¹²⁰ Moksnes, Heidi. *Papperslösa arbetare och möjligheterna för facklig organisering* i i Sager, Maja, Holgersson, Helena & Öberg, Klara (red.) s. 209

¹²¹ Nielsen, s. 287

¹²² Förkortning av begreppet Post-Traumatic Stress Disorder, på svenska posttraumatiskt stressyndrom, vilket innebär att en individ har utsatts för händelser som är svåra att bearbeta och som kan ta sig uttryck långt i framtiden, och därav ha stora konsekvenser i individens vardag.

¹²³ Sigvardsdotter, s. 125-135

¹²⁴ Sager, Holgersson & Öberg, s. 30

¹²⁵ Sigvardsdotter, s. 166

¹²⁶ Khosravi (2), s. 61

¹²⁷ Öberg, Klara. *Om det deportabla prekariatet, alienering och sociala relationer* i i Sager, Maja, Holgersson, Helena & Öberg, Klara (red.) s. 196-197

överlevnad. Återkommande hos papperslösa är en strävan efter att synliggöras, att visa att individen, trots att den inte befinner sig här i legal status, ändå gör det fysiskt¹²⁸. Papperslösa har själv uttryckt sitt tillstånd som stillastående – eller dö-tid, kopplad till en föreställning om icke-existens¹²⁹. I och med sin utsatthet kan den papperslösa inte själv föra sin talan i det offentliga rummet, eftersom det kan komma att innebära utvisning till det land från vilket denna har flytt, och om det inte går att genomföra effektivt – att sättas i förvar i väntan på en sådan utvisning. Detta kan anses göra gruppen särskilt utsatt.

5.5.2. Papperslöshet och politisk kritik

Enligt svenska myndigheter är förhållningen till de papperslösa att de inte befinner sig i landet legalt, och därmed inte har rätt att leva här¹³⁰. Ett antal svenska politiker har kommenterat papperslösas situation. Nyamko Sabuni har sagt att papperslöshet är människans egna val och att denne själv ansvarar för sina levnadsförhållanden¹³¹, Tobias Billström såg 2007 endast ett alternativ för de papperslösa, att återvända till sina ursprungsländer¹³², och Morgan Johansson har kommenterat och sagt att de utan uppehållstillstånd bör återvända till sina hemländer, eftersom de inte har rätt att befinna sig här¹³³. Inför jul uttryckte finansminister Magdalena Andersson att asylsökande skulle söka sig till andra länder, i vilka de skulle ha större möjligheter att få asyl¹³⁴.

Dagens situation visar på en politisk inställning i vilken uttalanden om utökad tvångsutvisning har högt fokus och växande prioritet har under de senaste åren varit att utöka återvändandet av dessa individer¹³⁵. Sverige tillhör dessutom ett av de länder som varit återhållsamma med rättigheter för papperslösa¹³⁶. Genom en allt mer restriktiv asyllagstiftning, varvid den ”tillfälliga lagen” anpassades till den lägsta nivån i EU¹³⁷, samtidigt som de lagliga vägarna in i EU minskat, har gruppen papperslösa växt. Detta eftersom denna grupp består av individer som inte anser sig kunna återvända till

¹²⁸ Sager, s. 129

¹²⁹ Khosravi, s. 91

¹³⁰ Sigvardsson, s. 172

¹³¹ Mattsson, s. 87

¹³² Sager, s. 124

¹³³ Ibid. s. 136

¹³⁴ Holm, Kerstin & Juhlin, Johan. *Magdalena Andersson: Sök er till ett annat land*. SVT Nyheter. 2017-12-22. <https://amp.svt.se/nyheter/inrikes/magdalena-andersson-sok-er-till-ett-annat-land> (Hämtad: 2018-01-03)

¹³⁵ Jansson, Sofi. *Sveriges historiska produktion av förvarstagbarhet* i i Sager, Maja, Holgersson, Helena & Öberg, Klara (red.) s. 103-104

¹³⁶ Nielsen, s. 278

¹³⁷ Sager, Holgersson & Öberg, s. 30

ursprungslandet av olika anledningar.

6. Analys

Så hur hänger egentligen begreppet ”människovärde” ihop med papperslöshet, är inte stora problematiken avsaknaden av mänskliga rättigheter som i förlängningen i hög grad utgörs av medborgerliga rättigheter? Uppsatsens fokus har varit att poängtera att mänskliga rättigheter inte är det enda essentiella för en förståelse av människor, och speglar det genom att porträttera hur utsattheten som papperslösa upplever går att koppla till en känsla av att helt vara avskalad sina mänskliga attribut, att utgöra en av de ”döda män” som Ali Nobil Ahmad talar om. Denna förståelse innebär att den kränkning som de utsätts för går ännu längre än att sakna rättigheter, vilket kan kopplas till Hannah Arendts diskussion om rätten att ha rättigheter. Problematiken som följer för papperslösa är att deras exkluderade identitet många gånger kan komma att innebära att de inte ens erhåller en möjlighet till rättigheter, eftersom deras liv inte ses som liv.

Uppsatsens stora fokus har legat på en konkretisering av begreppet ”människovärde”, ett begrepp som i sig har en relativt naturlig definition – att alla människor ska ha ett grundläggande människovärde kan ses som en naturlig utgångspunkt som vävs samman med en djupare naturlig förståelse om vad detta innebär. Detta har i uppsatsen konkretiserats till det egenvärde som individer har i sin själva existens, som ligger till grund för rättigheter, vilken utgör vår jämlika grund och medför autonomi och möjlighet till självutveckling. Problematiken kring begreppet uppstår alltså inte naturligt i dess tolkning, utan i dess implementering. Detta framstår tydligt genom ett problematiserande av vad begreppets naturliga roll i konventioner och grundlagar har för egentlig påverkan på individer. En framstående tanke, som lyfts av Niklas Selberg, är att de människor som är i störst behov av att få sitt människovärde erkänt, är de vilka har svårast tillgång till det.

6.1. Den metodologiska och teoretiska utgångspunkten

Eftersom Faircloughs kritiska diskursanalys har sitt främsta fokus i språkets roll i samhället, passar den bra tillsammans med den socialkonstruktivistiska teorin på så vis att det skapar en möjlighet att notera maktstrukturer, som skapas och reproduceras – och vilka med hjälp av språket går att transformera. Målet med studien är att kunna visa på språkets viktiga roll för förändring, på så vis att grupper som inte har tillgång till sitt människovärde med hjälp av begreppet kan kräva ett grundläggande människovärdigt stöd.

I den socialkonstruktivistiska teorin lyfts teorier om hur identiteter skapas i samhällen, att vi därav inte är biologiskt givna individer utan att vi blir till i den kontext som

vi lever och utifrån de sociala förutsättningar som vi har. Den kritiska diskursanalysen visar på hur strukturer i samhället är uppbyggda, vilka som marginaliseras i och med rådande maktförhållanden och den roll som språket spelar i ett bevästande av dessa samhälleliga processer. Dessa blir enormt betydande utgångspunkter för att kunna studera och analysera människovärdets förhållande till medborgarskap, varvid givna identiteter enligt Khosravi kan komma att framställas genom medborgarskapet. Med detta som utgångspunkt poängteras det genomgående under studien kring hur medborgarskapet ses som en garant för ett statligt skydd och implementering av rättigheter, den svenska staten utgör här en del av maktstrukturen. Det finns dessutom en maktobalans när det kommer till förhållandet mellan medborgare och icke-medborgare, i studien porträtterat genom papperslösa. För att kunna ifrågasätta dessa strukturer behöver vi se till språkbruket, hur det verkar, vad detta har för konsekvenser och därmed vilken grund som finns för förändring.

I uppsatsen har fokuset på språket kommit att objektifieras genom ett enda begrepp, det vill säga begreppet ”människovärde”. Medan begreppet har kommit att förklaras grundläggande via olika etiska, politiska och juridiska aspekter, och därmed vad dess roll kan vara i ett garanterande av rättigheter och juridiskt skydd, är den viktigaste tolkningen den som framförs i den Allmänna Förklaringen – vilken hänvisar till alla människors grundläggande jämlika människovärde. I enlighet med Faircloughs kritiska diskursanalys behöver en granskning av hur texten skapas och betraktas såväl som dess påverkan ligga till grund för en granskning av diskursen. Detta innebär att begreppets betydelse och implementering kan användas som utgångspunkt för en studie av dess faktiska påverkan. Att begreppet i sin roll i den Allmänna Förklaringen ligger till grund för en inställning om alla individers lika värde, en föreställning som dessutom reproducerats via över hundra grundlagar och konstitutioner, visar därmed på såväl dess implementering som begreppets egentliga betydelse, en betydelse som dessutom kommit att definieras genomgående under uppsatsen. Det studien har syftat till att ifrågasätta är alltså vad denna betydelse och implementering har för påverkan när det kommer till papperslösa individer, de som saknar ett medborgarskap i landet som de residerar och därmed det statliga skydd som garanteras de som inräknas till nationen.

Den kritiska diskursanalysen visar alltså på förhållandet mellan olika maktrelationer i samhället, därmed uppstår det en betydande problematik när vi kommer till att studera individer som står helt utanför det samhälle i vilket de lever. Kan stater garantera ett människovärdigt skydd för individer vilkas uppehälle i landet de inte är varse om? Eller bör själva det faktum att de inte är medvetna om deras närvaro, eftersom att det skulle kunna utgöra en grund för deportering av dessa individer, istället tydligare visa på en sådan

maktrelation? Målet med den kritiska diskursanalysen i enlighet med Faircloughs teori är att genom att granska maktrelationerna visa på vilka möjligheter som finns för förändring, med målet att skapa ett mer jämlikt förhållande mellan maktlösa grupper och de med makt. Det är dessutom fokuset för denna studie.

6.2. Papperslöshet och maktlöshet

För att kunna göra något sådant måste problematiken riktas till papperslösas utsatthet, varvid deras bristande möjlighet att förändra sina förhållanden direkt går att koppla till deras maktlöshet. En problematik med denna maktobalans är att den cementeras på så vis att papperslöshet i sig ligger till grund för en avsaknad av politiska och juridiska rättigheter i det land som en residerar. Att utmana det rådande förhållandet gör individer ur gruppen utvisningsbara, vilket har som konsekvens att gruppen ständigt tystas i den offentliga arenan. Att kunna balansera ut ett sådant maktlöst förhållande kan anses närapå omöjligt, hade det inte varit för exempelvis aktörer som kan tala å deras vägnar eller med gruppens intressen i åtanke. En kritik av rådande maktrelation måste därmed utgå ifrån ett problematiserande av det förhållande som dessa individer lever under, i vilket de kan ses ha mist sin mänskliga identitet och de förmåner som kommer med att tillhöra mänskligheten. De är människor, men kan samtidigt ses som icke-människor.

Om vi utgår ifrån det paradoxala förhållandet som existerar mellan den papperslösa och staten, i vilket förhållandet i sig utgörs av att de två parterna inte har någon kontakt, kan det etiska förhållningssättet till människovärde delvis sättas på sin spets. Det etiska perspektivet utgår ifrån att människovärdet ska ligga till grund för mellanmänniska handlingar, som Bischofberger och Brattgård uttrycker det, vilket kan ses som problematiskt i ett förhållande utan formell relation. Det etiska perspektivet måste på så vis gå längre, och därmed hävda att människovärdet i sig ska utgöra grunden för ett förhållningssätt till individer, vilket därefter återspeglas av dessa mellanmänniska handlingar. Detta kan ses befästas av myndigheternas erkännande av gruppens behov av skolgång och vård som inte kan "anstå". Hade staten helt förbiset gruppen, skulle några sådana regleringar inte existera. Så vad påvisar dessa regleringar? De kan ses utgöra grund för ett bevis av en befintlig relation, ett statligt erkännande av dessa individers grundläggande behov, vilket kan komma att ha en stor betydelse. Dock utgörs denna relation till grunden av ett erkännande av grundläggande rättigheter, detta innebär därmed inte att gruppen i sig känner att statens behandling erkänner dessa individers människovärde. Så för att skapa en grund för förändring

när det kommer till dessa individer måste vi därmed återigen återgå till det begrepp som uppsatsens fokus har legat på, dvs. begreppet ”människovärde”.

6.3. Människovärdets grundläggande roll

Grundbulten för hela uppsatsens fokus är att människovärdet ska ses som ett normativt axiom, utgångspunkten ligger därmed i en förståelse av alla människors grundläggande värde. Om vi ställer detta normativa värde mot den relevanta fakta som uppkommit i uppsatsen, kan vi se till praktiska slutsatser om hur sakförhållandet faktiskt är. Har alla människor ett erkänt människovärde? Eller utgör principen en norm om hur verkligheten egentligen borde se ut, medan den egentliga realiteten ser annorlunda ut?

Utifrån den normativa teorin om alla individers människovärde går det dock att, liksom Göran Hermerén gör, notera att tesen i sig inte utgör en praktisk sanning. I teorin är människovärdet alltså något konstant, medan den praktiskt tillämpas relativt. Det finns en intressant koppling som Daly lyfter då hon hävdar att vem du är, och var du är född, utgör en grund för ett avgörande av vad du som individ är berättigad, vilket i sig avgör ditt värde som människa. Denna teori kan ses som en praktisk kalkyl över medborgarskapets roll. Som född i Sverige har du naturligt tillgång till de förmåner som kommer med att vara medborgare här, vilket med sin etablerade välfärd innebär en stark trygghet. Detta på samma gång som du har en möjlighet att påverka den politik som förs eller den regering som styr landet. Att känna en tillhörighet ser Daly som en grund för upplevelsen om ett erkänt egenvärde, som i sig därmed medför en känsla av ett människovärde.

För att kunna närma sig en förståelse av det etiska förhållningssättet till begreppet människovärde kan vi återkomma till Dalys tre nyanser av begreppet, som innebär autonomi, livskvalitet och hur pass stort utrymme det finns för godtycklighet i implementeringen. Om vi tillämpar dessa tre nyanser på gruppen i fråga, papperslösa, kan vi först utgå ifrån den första nyansen; autonomi. Papperslöshet i sig är ett aktivt, eller passivt, levadsval på så vis att det är ett beslut som individen har fattat själv gällande sina levnadsförhållanden i kontrast till ett återvändande till ursprungslandet. Vi utgår återigen ifrån att gruppen papperslösa som denna uppsats syftar till rör de individer som inte anser sig kunna återvända till hemlandet, eftersom de där inte skulle ha möjlighet att leva ett människovärdigt liv. Beslutet att leva som papperslös kan därmed ses som ett subjektivt val, på samma gång som det inte behöver innebära att individen i fråga anser sig ha en autonomi. Automin rör, liksom Daly hävdar, möjlighet att leva sitt liv som personen själv vill. Att leva ett liv i

ovisshet, med få trygghetsgarantier och utan möjlighet att påverka, kan troligtvis inte uppfattas som ett liv individen själv skulle välja, hade denne haft andra möjligheter. Om vi ser till gruppens förhållanden går detta exempelvis att notera i upplevelser av maktlöshet, otrygghet, stress, PTSD och oro.

Går vi vidare till vilka förutsättningar som måste garanteras för ett människovärdigt liv, lyfter Daly tillgång till bostad, föda, vård och utbildning som grundläggande rättigheter som ska garanteras. I Sverige har papperslösa barn och ungdomar tillgång till utbildning och alla i gruppen papperslösa har tillgång till vård som inte kan ”anstå”, vilket i sig såklart inte är en garant för att de har tillgång till all form av vård som de har behov av. Trots att förutsättningarna för medborgare och papperslösa skiljer sig åt, är det dock vid denna punkt som vi, liksom tidigare nämnt, kan se utrymme för ett statligt erkännande av gruppen och deras grundläggande behov.

Den tredje punkten som Daly lyfter är hur individer kan bibehålla sitt människovärde om det tas ifrån denne, exempelvis med hjälp av illegitima lagar, alltså i vilken utsträckning som stater kan göra inskränkningar på individers människovärde. Här blir frågan alltmer komplex, och visar återigen på den officiella icke-relation som existerar sinsemellan stat och papperslösa. Eftersom denna studie inte granskar ursprungslanderna, finns det inget behov av en analys som diskuterar förhållandet mellan individen i ursprungslandet och staten där. Vi får därmed återigen rikta in oss på Sverige, och se till huruvida staten har möjlighet att stifta lagar som kan ses innebära inskränkningar på människovärdet.

6.4. Sociala strukturer

I och med att gruppen papperslösa inte räknas till staten, och därmed inte har ett statligt skydd här, gäller de inte till de lagar som fattas i landet. Dock är en stor del av gruppen papperslösa en konsekvens av asylsystemet, vilket har inneburit att gruppen växt efter införandet av den ”tillfälliga lagen”, som i sig gjort att färre asylsökande har möjlighet att få uppehållstillstånd i landet. De inberäknas dessutom till lagen såtillvida att de kan straffas i enlighet med svenska lagar. Detta leder till en maktobalans i vilken gruppen kan ses som rättslösa, de saknar all form av skydd men måste ändå underkasta sig statens lagar.

Genomgående i socialkonstruktivismen som i den kritiska diskursanalysen, i enlighet med Faircloughs tankar som delvis baseras på Giddens idéer, är att människor inte är fastställda identiteter, utan att vi är föränderliga i enlighet med vår samhällsliga utformning

och kontext såväl som sociala strukturer. Detta går att återkoppla till teorin om papperslöshet som en tillfällig identitet, inte som uttrycket för en människas själva existens. Att leva som papperslös gör du alltid i förhållande till staten. Det är därmed en relation mellan stat och individ, även i fall där staten är omedveten om att individen i fråga befinner sig i landet. Medan andra teoretiker ser identiteter som givna i det avseendet att individer är oförmögna att förändra sin sociala ställning i och med rådande maktordningar, hävdar Fairclough att det istället finns utrymme för förändring. Enligt honom skapas den delvis genom att medvetengöra om dessa strukturer, att individer kan se sin roll i att reproducera rådande mönster, såväl som ett ifrågasättande att denna maktordning. Det är med hjälp av ett aktivt motstånd som vi kan komma att påverka sådana ”givna” förutsättningar och skapa förändring.

Papperslösheten är en konsekvens av makten och maktutövningen, vilken i sig spelar på denna obalans, och papperslösa är en utsatt grupp av många olika anledningar, flera av dessa diskuterade tidigare i uppsatsen. Deras oförmåga till politisk påverkan kan ses utgöra en del av inskränkningen på deras människovärde. Dock kan själva gruppens existerande ses som en betydande politisk handling, i vilken de själva strävar efter att påverka sina förhållanden. Det vill säga att inte acceptera sin födelseort eller sin sociala utgångspunkt som något permanent, utan att själv försöka förändra sina medfödda förutsättningar. Att dessutom förneka de asyllagar som skulle innebära ett återsändande till ett liv utan människovärde är i sig en aktiv politisk handling. Detta kan ses problematisera den befästa bilden som existerar om den försvarslöse flyktingen, en individ utan människovärde. De kan ses förkroppsliga sin politiska ordning, eftersom de bär med sig den överallt i sina kroppar, samtidigt som själva aktiva eller passiva valet att leva som papperslös i sig dessutom kan beskrivas som en dold politisk handling. Eller som Fairclough skulle ha beskrivit det, ett uttryck för ett aktivt handlande.

6.5. Den svenska statens ansvar

Det problematiska när det kommer till att uttyda vilka etiska och politiska samt juridiska belägg som finns för erkännandet av papperslösas människovärde i Sverige är att en konstant återkommer till den officiellt icke-existerande relation som finns mellan de två parterna, som Sigvardsson även visar på i sin avhandling. Trots att vi kan bevisa att det finns en koppling emellan dem, vilken påvisats med ett erkännande av vissa grundläggande behov, finns där inte en juridisk eller politisk skyldighet, eftersom individerna i fråga inte går under den svenska statens skydd. Till skillnad från exempelvis statslösa, alltså individer utan tillhörighet till

någon nation, anses papperslösa individer stå under en stats skydd – det vill säga ursprungslandets. Det blir därmed bekymmersamt när individerna i fråga ställs under den dubbla problematiken att de anser sig inte ha ett människovärde i hemlandet, eller att det inte respekteras, samtidigt som de saknar det genom att leva som papperslösa här.

Samtidigt som principen om människovärde är inskriven i den svenska grundlagen, tillhör den något ännu större än endast något grundlagsförankrat på så vis att det dessutom utgör en universell rättighet, som enligt Aharon Barak utgör själva grunden för alla andra rättigheter. Detta samtidigt som både FN och Europadomstolen erkänt att det finns områden där mänskliga rättigheter ska gälla för alla i ett land, oavsett status. Här spelar kontrasterande viljor en stor roll. Detta kan förklaras genom de olika syner som finns på demokrati och människovärde, där Dworkin hävdar att demokratier endast existerar om människovärdesprincipen respekteras, medan Arendt menar att människovärdet i sig utgörs av att ta del av den politiska gemenskapen i demokratin, och den rättsvetenskapliga teorin om deras ontologiska förhållande. Dock finns det, liksom lyfts tidigare i uppsatsen, möjlighet att ta stöd i mänskliga rättigheter för att undergräva betydelsen av medborgarskap på så vis att deras universella innebörd ser alla individer som rättighetsbärare. De som har skyldigheter i enlighet med den Allmänna Förklaringen är dock, liksom tidigare nämnts, stater.

6.6. Sammanfattning

Under uppsatsens gång har det kunnat bevisas att det naturligt går att konkretisera begreppet människovärde, men att det om möjligt måste finnas en viss bakomliggande förståelse för vad en sådan betydelse har för innebörd och påverkan, såväl som vad det skulle kunna komma att betyda för individer. Människovärdesprincipen som en rättighet, och därmed i sin politiska ordning, innebär alltså en möjlighet att ställa krav på stater. I sin juridiska ordning, som ett grundlagsskyddat värde, tillämpas det rättsligt på de som går under statens skydd. Under båda dessa ordningar är förhållandet till medborgarskap grundläggande för ett erkänt politiskt och juridiskt skydd. Detta skapar, liksom Sam Moyne förklarade med hänvisning till nationalstaternas formerande, juridiska gränser, inte territoriella, vilket utgör problematiken i frågan om papperslösa. Samtidigt som individer lever sina liv inom nationens officiella gränser, står de utanför den i all praktisk tillämpning. Problematiken som följer är inte att individen förlorar sina rättighetskrav utan istället, liksom Kateb lyfter, att avsaknaden av ett människovärde innebär att individen avskalas sin mänskliga identitet. Att inte endast befinna sig utanför gränserna, utan att själva utgöra dessa gränser.

Liksom Daly visar går det med hjälp av dess juridiska tillämpning visa på vilka krav som individer kan ställa på att deras mänsklighet erkänns. Gruppen som forskningen syftar till blir dock återigen problematisk här, eftersom de inte har några juridiska anspråk i det land som de befinner sig i, och därmed inte har möjlighet att ställa krav på den svenska staten för ett juridiskt erkännande. Det finns dock utrymme för att med begreppet i ryggen kunna stärka individernas förutsättningar. Enligt Daly kan en konsekvens av begreppets utökade roll och innebörd vara att individer själva medvetengörs om sitt egna människovärde, vilket därmed begär ett ökat erkännande och en implementering av det. Detta innebär att individer har möjlighet att med hjälp av begreppet skapa samhällliga och politiska förändringar, där dess etablerade innebörd kan ligga till grund för utveckling.

Sammanfattningsvis går problematiken att rationalisera genom att sammanfatta analysen som följande; individers identiteter skapas i samhället, varvid våra roller blir till i den kontext vi lever och utifrån de förutsättningar som vi har. Papperslösa existerar därmed i förhållande till den svenska staten, och är en grupp vars maktlöshet cementeras i och med oförmåga att lyfta frågor om utsatthet i den offentliga arenan, samtidigt som de kan ses som rättslösa och utsatta genom att de står utan statligt skydd. Trots rättigheter problematiseras implementeringen på så vis att papperslösa har svårast att få tillgång till sina existerande rättigheter, människovärdet tillämpas därmed relativt trots utgångspunkten som allmängiltig. Det finns dock grunder för en befintlig relation mellan papperslösa och den svenska staten, trots att de inte tillhör samhället. Enligt Fairclough är det av vikt att visa på dessa strukturer, och gruppen i frågas maktlöshet, om vi någonsin ska kunna skapa förändringar i samhället.

7. Diskussion

Uppsatsens syfte har varit att gå in djupare i diskursen kring begreppet ”människovärde” genom att fånga upp olika aspekter i hur analysen kring själva begreppet förs, samt genom att se till hur det faktiskt implementeras och vilka möjligheter som kan komma av begreppets omfattande tillämpning och växande roll. Samtidigt har uppsatsen ämnat att visa på hur sambandet mellan begreppets innebörd och dess implementering kan ses som problematisk såtillvida alla individer inte kan anses leva ett liv som i fullhet anses människovärdigt. Med medborgarskapets roll i fokus har diskussionen kantats av en analys om hur förhållandena ser ut för de individer som lever i det svenska samhället, men som inte anses tillhöra det, det vill säga papperslösa. Detta för att visa på hur ett medborgarskap i det svenska samhället för med sig en trygghet som kan ligga till grund för ett liv med människovärde, och därmed hur det kan ses problematiskt att vara utan detta medborgarskap. Detta har visats gå längre än att behovet endast ligger på ett garanterande av rättigheter, eftersom individerna i fråga påtalar känslor om att ses som icke-existerande, eller som något mindre än människor. De har inte förlorat sina rättigheter, utan hela deras mänskliga existens kan ses kompromissad.

7.1. Slutsatser kring forskningsfrågorna

De tre forskningsfrågor som låg till grund för uppsatsens undersökning var *”går det att konkretisera innebörden av begreppet människovärde?”*, *”vilken roll spelar medborgarskapet för ett garanterande av ett människovärdigt liv?”* och *”går det att fastställa en etisk skyldighet gentemot papperslösa utifrån människovärdesprincipen?”*. Begreppet människovärde har analyserats grundligt i uppsatsen, trots en framställd konkret betydelse av begreppet har diskussionerna som följt velat se till en mer djupgående innebörd av det, vilket har gjorts genom att granska det såväl etiskt teoretiskt som hur det politiskt och juridiskt tillämpas, vilken påverkan det har och vilka möjligheter som kan komma med ett så väletablerat begrepp. För att konkretisera begreppet är det alltså viktigt att se till vilken av dessa delar en behandlar. Det finns dock en grundläggande resonans kring en förståelse för begreppet, som kan gå utöver kulturellrelativistiska tolkningar i enlighet med olika länders grundlagar och konstitutioner, och istället se till dess universella roll genom den Allmänna Förklaringen. En konkretisering är därmed möjlig, men kan komma att innebära en djupare grundförståelse för begreppet, vilket denna uppsats syftar till att ge.

Att medborgarskapet spelar en betydande roll för ett garanterande av ett människovärdigt liv kan ses som något naturligt. Men vilken betydelse det verkligen har är

dock allt svårare att påvisa. I uppsatsen har fokuset legat på att diskutera papperslöshet för att därmed kunna visa på vad en avsaknad av medborgarskap i den land som en residerar har för påverkan på människor. Det kontrasterande förhållandet mellan stat och individ har här fått spela fokus, eftersom staten ses som den skyldighetsbärare som står som garant för att individers rättigheter respekteras. Medan statens ansvar ligger på dess medborgare, och i en relation till papperslösa som utgörs av en till stor del icke-existerande relation, blir gruppen utan ett statligt skydd. Detta innebär dessutom en fränsaknad av många de sociala välfärdsförmåner som kommer med ett medborgarskap, med undantag för skolgång och nödvändig hälsa. I Sverige, med en etablerad välfärd, blir denna distans därmed allt längre.

Genom det som behandlats i uppsatsen är det svårt att enkelt kunna svara på om Sverige har en etisk skyldighet för de papperslösa som lever här utifrån människovärdesprincipen. Det finns, liksom tidigare nämnt, ett erkännande av individernas grundläggande behov, genom tillgång till skola och regleringar om vård. Det finns dock, genom människovärdesprincipen, möjligheter att ställa krav på ytterligare reformer. Genom att se till begreppets universella anspråk, och att det därmed ska gälla alla, finns det ett utrymme för hävdandet om en etisk skyldighet även för den svenska staten, trots att det primära ansvaret ligger på regeringarna i individernas ursprungsländer. Med de rekommendationer som lagts fram av FN och Europadomstolen visas att vissa regleringar ska gälla alla individer, oavsett status i landet, med främsta fokus på arbetsmiljöförhållanden. Uppsatsens har dessutom velat visa på utrymme för en utökad etisk plikt för den svenska staten, i fall där den papperslöse i fråga inte anser sig kunna återvända och i ursprungslandet leva ett människovärdigt liv. Om detta innebär att asylsystemet borde ta denna problematik i beaktande, om det betyder en reformation av asyllagstiftningen eller om det betyder att förhållandena för papperslösa måste förbättras är svårt att avgöra. Troligtvis betyder det alla tre.

Resultaten visar liksom tidigare påpekat på ett förhållande mellan den svenska staten och sin papperslösa befolkning som är problematisk. Att kunna komma fram till något konkret svar blir inte heller det mycket enklare. Medan gruppen i sig inte har möjlighet att driva sina frågor aktivt politiskt, med levnadsförhållanden som kantas av oro och hot om utvisning, och i en situation av rättslöshet, är utsikterna för en förändring små. De få rättigheter som de dock har i dagsläget har är resultaten av en kamp om erkännande, som i sig rört sig mot en viss framgång. Det finns alltså utrymme för förändring. Att gruppen växer i storlek gör dessutom att frågorna i framtiden kommer att bli alltmer aktuella. Detta samtidigt som levnadsförhållandena i vissa länder och för vissa grupper förvärras gör att återsändanden

till dessa kommer att bli en växande politisk fråga. Samtidigt behövs andra aktörer för att driva dessa individers fråga, eftersom de själva inte kan ta kampen offentligt.

7.2. Slutsats

Målet med uppsatsen har varit att föra in en ny nyans till diskussionen om papperslösa. Att gå längre än att diskutera rättighetskrav eller förhållanden i ursprungslandet, och istället rikta in sig på levnadsförhållanden här och hur de korrelerar med den allmängiltiga synen på ett människovärdigt liv. Denna uppsats har strävat efter att tillföra en vidare nyans, som kan komma att utgöra en grund för förstärkta etiska skyldigheter mot individer i gruppen. Med detta som underlag uppmärksammas vi om behov av en större medvetenhet i frågan och ett behov av ökad politisk resonans kring gruppen. De uttalanden som politiker gjort om papperslösa visar i sig på en bild av gruppen som frekvent framkommer i debatten, att de är individer som är här illegalt och därmed inte har en rättighet att befinna sig här. Fokuset ligger på individen i fråga, och inte de bakomliggande faktorer som drivit den hit, eller konsekvenserna av ett liv som marginaliserad. Att gruppen tas upp i den offentliga debatten är dock av betydande vikt, eftersom ett uppmärksammande av dem visar att det rör sig om individer som faktiskt existerar. Att individerna i fråga är människor, trots att de saknar medborgarskap i Sverige.

Sammanfattningsvis är problematiken som lyfts i uppsatsen inte enkelbesvarad, vilket tydligt konstaterats. Genom historien har förändringar skett genom att utsatta grupper fört in sina frågor på agendan, vilket för med sig en problematik för en grupp som inte kan driva politiska frågor offentligt med hänsyn till deras utvisningsbarhet. Med människovärdesprincipen som grund behövs problematiken nyanseras bättre. Ett tydligare ställningstagande för begreppets innebörd kan utgöra god grund för att visa på dessa individers utsatthet och vad avsaknaden av medborgarskap i det land som en är bosatt i har för påverkan på människor. Detta, är vad uppsatsen har ämnat att visa.

7.3. Källkritik

I en uppsats är det alltid viktigt att vara kritisk till det material som studien bygger på. Litteraturen som lyfter papperslöshet baseras främst på andrahandskällor, och bygger därav till stor del på intervjuer och fältstudier med individer som lever som papperslösa. Detta varierar med direktinformation om papperslöshet som fenomen och hur medborgarskapet är utformat, alltså faktabaserat material som därav går att undersöka vidare och som ansetts vara

tillförlitligt för studien. Kritiken som lyfts i litteraturen följer i linje med denna uppsats. Den kan anses vara partisk, men följer i linje med resonemanget som förs i enlighet med metod och teori. Litteraturen för ett viktigt budskap, där det kritiska resonemanget inte har några dolda undertoner – utan är direkt framställd. Texterna anses trovärdiga och den fakta som framställs går tydligt att kontrollera.

De författare och forskare som ligger bakom den litteratur som framställs är framstående inom sitt område, och en stor del av forskningen bygger på fältarbeten och anses därav kunniga inom området. Detta främst med fokus på papperslöshet, varvid även Khosravi bygger sina studier på sina individuella erfarenheter, vilket såklart kan innebära en partiskhet gentemot individer i liknande situationer.

Att *”Irreguljär Migration”* utkom under 2016 gör verket högst aktuellt.

Frågorna som boken lyfter är därav av stor vikt för en samtida diskussion om medborgarskap, papperslöshet och förhållandet till människovärde. Dock måste en ha i åtanke att boken skrevs under en tid då många flyktingar lämnade sina ursprungsländer, och då den så kallade ”tillfälliga lagen” innebar mer restriktiva asyltagning – vilket kan ha legat till grund för den kritik som framställs i verket. Med allt detta i åtanke anses dock litteraturen tillförlitlig och trovärdig, och dessa saker har tagits i åtanke vid framställandet av uppsatsen med resultatet att den inte skulle kunna föra fram den problematik som syftas till att lyfta utan att föra en högst kritisk analys.

7.4. Fortsatt forskning

Som tidigare lyfts är forskning inte det primära fokuset när det gäller den aktuella frågan. Att frågor om papperslöshet och medborgarskap lyfts av politiker, samhällsaktörer och ideella är det absolut viktigaste. Papperslösa är en grupp som behöver talas om, med och för. En fortsatt forskning skulle dock kunna belysa hur asyltagning ser ut, eller hur asylsystemet är utformat. Det är en viktig nyans i förhållandet mellan papperslösa och medborgare, som denna uppsats i och med sitt omfång inte hade möjlighet att analysera djupare – men som icke desto mindre är en stor beståndsdel i frågan.

8. Bibliografi

Primärlitteratur

Daly, Erin. *Dignity Rights – Courts, Constitutions, and the Worth of the Human Person* (University of Pennsylvania Press, Philadelphia: 2012/2013)

Kateb, George. *Human Dignity* (Harvard University Press, Cambridge: 2011)

Khosravi, Shahram. *”Illegal” traveller – An Auto-Ethnography of Borders* (Palgrave Macmillan, Basingstoke: 2011)

Sager, Maja, Holgersson, Helena & Öberg, Klara (red.) *Irreguljär migration i Sverige – rättigheter, vardagserfarenheter, motstånd och statliga kategoriseringar* (Daidalos, Göteborg: 2016)

Sager, Maja, Holgersson, Helena & Öberg, Klara. *Introduktion*, s.7-48

Khosravi, Shahram. *Gränsvakter och gränsmänniskor*, s. 49-80

Jansson, Sofi. *Sveriges historiska produktion av förvarstagbarhet*, s. 81-112

Sager, Maja. *Papperslöshetens o/synlighet i vardag, politik och debatt*, s. 113-140

Öberg, Klara. *Om det deportabla prekariatet, alienering och sociala relationer*, s. 187-208

Selberg, Niklas. *Exkluderade ur nationen, inkluderade i arbetsrätten?*

Irreguljära migrantarbetare ur rättslig synvinkel, s. 241-274

Nielsen, Amanda. *Utan rättigheter i välfärdsstaten. En analys av den svenska riksdagsdebatten kring amnesti och papperslösas rätt till vård*, s. 275-297

Nordling, Vanna. *Utmaningar av medborgarskap i socialarbetares praktik*, s.299-322

Lundberg, Anna & Spång, Mikael. *Papperslösa och Hannah Arendts reflektion om rätten att ha rättigheter*, s. 419-440

Sigvardsson, Erika. *Presenting the Absent – An Account of Undocumentedness in Sweden* (Uppsala Universitet: Kulturgeografiska Institutionen, Uppsala: 2012)

Statens Medicinsk-Etiska Råd. *Det svårfångade människovärdet – en debattskrift* (Statens

Medicinsk-Etiska Råd, Stockholm: 2012)

Statens Medicinsk-Etiska Råd. *Inledning*, s. 7-12

Statens Medicinsk-Etiska Råd, *Några tankar om människovärdet*, s. 13-20

Carlsson, Barbro. *Lika värde – lika rätt*, s. 21-28

Jersild, Per Christian. *Människan och hennes värde*, s. 29-36

Bischofberger, Erwin & Brattgård, Helge. *Det oinskränkta människovärdet*, s. 37-46

Hermerén, Göran. *Det svårfångade människovärdet*, s. 47-80

Bischofberger, Erwin. *Den grekisk-stoiska filosofin i De historiska rötterna*, s. 85-87

Bischofberger, Erwin. *Från människovärde till mänskliga rättigheter*, s. 111-120

Sekundärlitteratur

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas. *Kunskaps sociologi – Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. 2:a upplagan (Wahlström & Widstrand, Stockholm: 2007)

Friberg-Fernros, Henrik. *I gränslandet till liv och död – Om människovärdet och den offentliga maktens koherens* (Göteborgs Universitet; Statsvetenskapliga Institutionen, Göteborg: 2008)

Mattsson, Kristina. *De papperslösa och de aningslösa* (Leopard Förlag, Stockholm: 2008)

Tännsjö, Thorbjörn. *Grundbok i normativ etik* (Bokförlaget Thales, Stockholm: 2012)

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise. *Diskursanalys – som teori och metod* (Studentlitteratur AB, Lund: 2000)

Nyhetsartiklar

Holm, Kerstin & Juhlin, Johan. *Magdalena Andersson: Sök er till ett annat land*. SVT Nyheter. 2017-12-22. <https://amp.svt.se/nyheter/inrikes/magdalena-andersson-sok-er-till-ett-annat-land> (Hämtad: 2018-01-03)

Bilaga 1

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

Artikel 1:

”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De har utrustats med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap.”

Regeringsformen (Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform

Svensk författningssamling 1974:152

Utfärdad: 1974-02-28

Omtryck: SFS 2011:109, 2014:1385

Ändrad: t.o.m. SFS 2014:1385

1. Kap. Statsskickets grunder

2§ *”Den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.*

Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Särskilt ska det allmänna trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt verka för social omsorg och trygghet och för goda förutsättningar för hälsa.

Det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer.

Det allmänna ska verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden samt värna den enskildes privatliv och familjeliv.

Det allmänna ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

Samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoritetens möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas. Lag (2010:1408).”